

החקלאות

1. קווי ההתפתחות העיקריים

בשנת תשכ"ד¹ גדל התוצר החקלאי הנקי, במחירים קבועים ליצרן, ב־19 אחוזים בקירוב (לוח י"א-1), לעומת גידול של 10 אחוזים בשנת תשכ"ג וגידול ריאלי ממוצע בשיעור 13 אחוזים בשנים תשי"ט עד תשכ"ג. קצב התרחבות זה, הדומה לשיא שהושג בשנים תשט"ז-תשי"ט (18 אחוזים לשנה) נובע, בעיקר, מתנאי מזג האוויר, שהביאו לעלייה רבה בתפוקת גידולי השדה, ליבולי ברכה של פירות, ולחיסכון במי השקיה.

סטייה זו (ראה דיאגרמה י"א-1) ממגמת השנים האחרונות² אינה מוסברת על ידי גורמי הטבע בלבד, שכן גם בענפי בעלי החיים, המושפעים מתנאי מזג האוויר פחות מאשר הגידולים הצמחיים, גדלה התפוקה בשיעור העולה על זה שבתשכ"ג ועל הממוצע לשנים תש"ך-תשכ"ג. החשת קצב גידול התוצר בתשכ"ד נבעה, איפוא, גם מעליית הריווחיות של מוצרי בעלי החיים בשנתיים האחרונות ומהבשלת ההשקעות במטעים ופרדסים, ב־3 עד 6 השנים האחרונות.

ככל שנה גשומה, גם בתשכ"ד ניזוקו מספר גידולים, ובמיוחד מטעי ההדרים. תפוקתו הריאלית של ענף זה פחתה ב־3 אחוזים, לעומת עלייה בשיעור 42 אחוזים בשנת תשכ"ג, שהיתה שנה נוחה במיוחד להדרים. התוצר החקלאי הריאלי, ללא הדרים, גדל בתשכ"ד ב־25 אחוזים לעומת אי־גידולו בתשכ"ג. הגידול המהיר בתוצר החקלאי היה פרי עלייה ניכרת בתפוקה הריאלית — 13 אחוזים — שהם כפליים משיעור העלייה בתשכ"ג, ועלייה איטית יותר — כ־6 אחוזים — בתשומת החומרים והשירותים. התפתחות זו מבטאת עלייה ניכרת בפיריון הייצור. "פיריון גורמי הייצור", דהיינו התוצר ליחידת הון ועבודה, גדל ב־13 אחוזים לעומת 9 אחוזים בתשכ"ג. הפיריון הכולל — התפוקה הכוללת ליחידת תשומה כוללת (לרבות הון ועבודה) — גדל ב־7 אחוזים, לעומת 5 אחוזים בערך בתשכ"ג. עליות אלה משקפות את השפעת גורמי הטבע, השינויים בהרכב התפוקות והתשומות והשיפורים הטכנולוגיים בייצור.

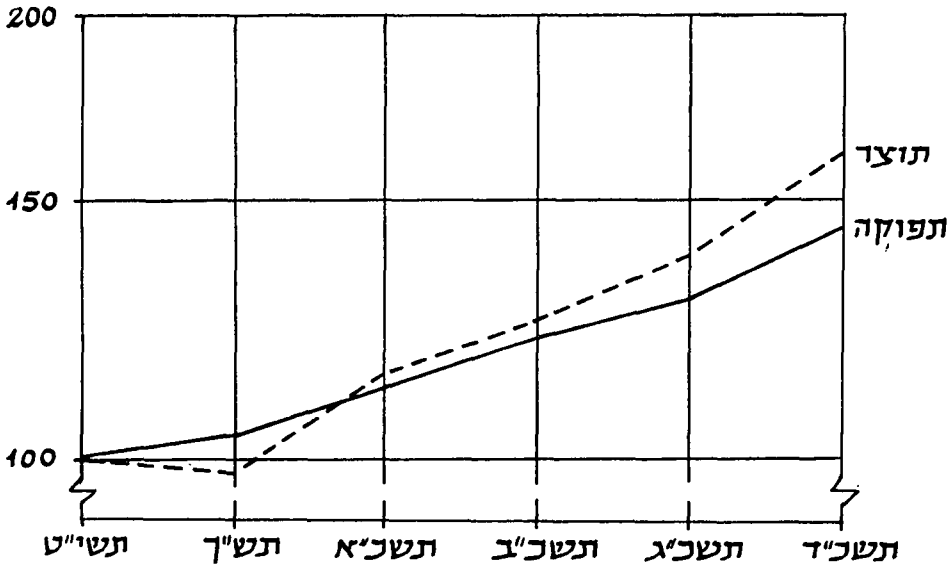
החקלאות לא נהנתה בתשכ"ד מתנודות המחירים, בעוד שבתשכ"ג הן פעלו לטובתה. מחירי התשומה אומנם לא השתנו, בממוצע, אך הירידה בשיעור 4 אחוזים בקירוב במחירי התפוקה בתשכ"ד הפחיתה כ־8 אחוזים מהעלייה בערך התוצר החקלאי, שגדל ב־10 אחוזים, לעומת 26 אחוזים בתשכ"ג.

הכנסתם הנקייה של בעלי המשקים החקלאיים, לאחר ניכוי העלייה בשכר העבודה לשכירים, תשלומי הריבית ודמי החכירה, הסתכמה בתשכ"ד ב־487 מיליון ל"י, לעומת 458 מיליון ל"י בתשכ"ג, דהיינו, עלייה ב־29 מיליון ל"י, שהן 6 אחוזים, לעומת עלייה בשיעור 31 אחוזים בשנת תשכ"ג. הכנסה זו גבוהה בלמעלה מ־90 אחוזים מזו שהיתה בתשי"ט, ויש בה משום גידול שנתי ממוצע בשיעור 14 אחוזים, בערך, ב־5 השנים האחרונות. בהתחשב בעלייה שחלה בתשכ"ד בתשומת

¹ מ'1 באוקטובר 1963 עד 30 בספטמבר 1964.

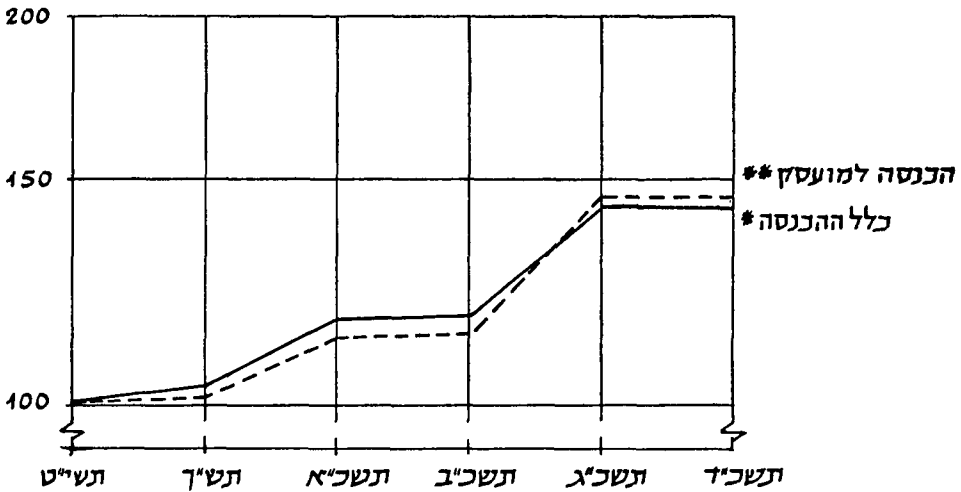
² ראה הדיון בעניין זה בדו"ח בנק ישראל, 1963, עמ' 173.

הגידול הריאלי בתוצר ובתפוקה הכוללת, תשי"ט עד תשכ"ד

כיול חצי לונריחמי.

גידול ההכנסה הריאלית* של בעלי המשקים החקלאיים, תשי"ט עד תשכ"ד

כיול חצי לונריחמי.

* בניכוי העלייה במדד המחירים לצרכן.

** בעלי המשקים, בני משפחותיהם ואחרים העובדים ללא תשלום.

החשבון השוטף של החקלאות, תשכ"ג ותשכ"ד

העלייה או הירידה (-) מתשכ"ג לתשכ"ד	הערך במחירים שוטפים				
	בערך	בכמות	במחיר	תשכ"ג *	תשכ"ד *
(אחוזים)	(מיליוני ל"י)				
	8.0	12.6	-4.1	1,315.0	1,217.8
1. התפוקה החקלאית הכוללת, במחירים לייצרן					
2. פחות: מוצרי ביניים **					
(חומרי גלם לחקלאות)	1.6	3.6	-2.0	140.2	138.0
3. התפוקה החקלאית, במחירים לייצרן	8.8	13.7	-4.3	1,174.8	1,079.8
4. פחות: סובסידיות	11.8	..	..	98.7	88.3
5. התפוקה החקלאית, במחירי השוק	8.5	13.9	-4.7	1,076.1	991.5
6. פחות: תשומה קנויה (בניכוי שינויי המלאי)	6.2	6.7	-0.4	420.6	395.9
7. התוצר החקלאי הגולמי, במחירי השוק	10.1	18.7	-7.3	655.5	595.6
8. פחות: בלאי	9.8	5.6	4.0	78.3	71.3
9. התוצר החקלאי הנקי, במחירי השוק	10.1	20.5	-8.6	577.2	524.3
10. סובסידיות לתפוקה	11.8	..	..	98.7	88.3
11. התוצר החקלאי הנקי, במחירים לייצרן					
(ההכנסה הלאומית שנוצרה בחקלאות)	10.3	19.2	-7.5	675.9	612.6
12. פיצויי בצורת ונוקי קרה	-79.5	..	..	2.6	12.7
13. ההכנסה הכוללת מחקלאות	8.5	17.2	-7.4	678.5	625.3
14. פחות: שכר עבודה לשכירים ***	15.4	3.0	12.0	150.3	130.2
15. פחות: ריבית ודמי חכירה	12.5	..	..	41.3	36.7
16. הכנסות בעלי המשקים מחקלאות	6.2	..	..	486.9	458.4

* נתונים מתוקנים.

** שנצרכו במשך השנה. נידול במלאי מוצרי ביניים בכך 20.6 מיליון ל"י אינו כלול.

*** אומדני בנק ישראל לנבי תשלומי שכר בחקלאות נופלים ב"מיליון 17.4 מיליון ל"י מאלו של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. הפרש זה נוצר בתשכ"א עקב הבדלים בשיטות האמידה. הנידול בהכנסות בעלי המשקים מחקלאות בתשכ"ד מניע לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ל"מיליון 28.1, שהן 5.9 אחוזים בקירוב.

**** תשומת ימי עבודה סטנדרטיים (8 שעות) של שכירים.

ה מ ק ו ר : 1'2 — לוח י"א-4, להלן ;

4, 12 — לוח י"א-11, להלן ;

6, 8 — לוח י"א-8, להלן ;

14 — אומדני בנק ישראל.

15. — שיעור הנידול בתשלומי הריבית בתשכ"ד — בנק לאומי לישראל.

העבודה של בעלי המשקים החקלאיים ובני משפחותיהם, הנאמדת בכ"מ 3 אחוזים, ובעלייה אפשרית בהון העצמי של החקלאים וכן בתחום הטעות של האומדנים, אין בכך, כמעט, משום עלייה בתמורה לעבודה ולהון, שהשקיעו בעלי המשקים ; בניכוי העלייה, שחלה ברמת המחירים הכללית במשק, יש בכך אף ירידה בהכנסה הריאלית ליחידת הון ועבודה עצמיים.

ההכנסה הנקייה שמומשה¹ גדלה ב"מיליון ל"י בלבד — מעט יותר מ"מ 4 אחוזים — בעוד שבתשכ"ג היה שיעור הגידול גבוה משיעור הגידול בהכנסה הנקייה כולה. זוהי תוצאה מעלייה מהירה יותר בתפוקת נכסי הייצור החקלאיים, שהתבטאה בעלייה במלאי בעלי החיים במשקים. בתשכ"ג, לעומת זאת, חלה ירידה בייצור נכסי ההון במשק החקלאי.

¹ Realized Net Income — ההכנסה הנקייה, למעט ההכנסה הזקופה מתפוקת נכסי הייצור.

עקב הגידול המהיר (כ-23 אחוזים) בהשקעות במכונות וציוד והעלייה בכמות בעלי החיים במשקים, חלה עלייה ריאלית בשיעור כ-10 אחוזים בהשקעות במשקים חקלאיים, אף כי ההשקעות במטעים צעירים ובתוספת מיבני משק פחתו.

בהשקעות במפעלי פיתוח ציבוריים הקשורים לחקלאות חלה ירידה ריאלית בשיעור כ-28 אחוזים בקירוב, שמקורה בהשלמת השלב הראשון של המוביל הארצי, שהופעל לראשונה בקיץ תשכ"ד.

כושר הייצור החקלאי המשיך לגדול ב-1964 בשיעור העולה במקצת על זה של 1963. מלאי ההון הגולמי הריאלי במשקים החקלאיים גדל ב-5.8 אחוזים, לעומת 4.4 אחוזים אשתקד. חלק מגידול זה היה במיתקנים וציוד מחליפי עבודה; אף על פי כן גדלה גם תשומת העבודה.

לוח י"א-2

חשבון הון חלקי של החקלאות, 1963 ו-1964

השניוני 1964 ב'	1964	* 1963	
(מיליוני ל"י)			(אחוזים)
נ כ ס י ם			
9.4	1,513.6	1,383.4	נכסים קבועים
6.1	310.3	292.5	נכסים שוטפים
8.8	1,823.9	1,675.9	סיכום ביניים
..	..	..	נכסים אחרים **
ה ת ח י י ב ו י ם ***			
9.9	1,168.4	1,063.4	התחייבויות מוסדיות לזמן ארוך
16.5	215.6	185.0	התחייבויות מוסדיות לזמן קצר
10.9	1,384.0	1,248.4	סך כל ההתחייבויות המוסדיות
..	..	..	התחייבויות אחרות ****
..	..	..	הון עצמי

* נתונים מתוקנים.

** קרקע פרטית, השבחת קרקע ונכסים כספיים (מזומנים ופיקדונות, חייבים, זכויות, מניות וכדומה).

*** יתרות לתאריך 31/12 בכל השנים, לרבות הפרשי הצמדה בסך: 3.8 מיליון ל"י ב-1962, 21.8 ב-1963 ו-18.8 מיליון ל"י ב-1964.

**** אשראי ספקים, זכאים ואשראי לא מוסדי אחר.

ה מ ק ז ר: נכסים — לוח י"א-13; התחייבויות מוסדיות — לוח י"א-14.

מלאי ההון הנקי גדל בכ-148 מיליון ל"י (ראה לוח י"א-15). לעומת זאת, גדלו יתרות החוב המוסדי של החקלאות ב-136 מיליון ל"י, בקירוב. מלאי הנכסים הקבועים גדל ב-130 מיליון ל"י, לעומת גידול של 105 מיליון ל"י בחוב לזמן ארוך, ואילו המלאי השוטף גדל ב-18 מיליון ל"י, לעומת גידול של 31 מיליון ל"י בחוב המוסדי לזמן קצר. תוספת המימון בפועל, שקיבלה החקלאות (להוציא הפרשי הצמדה) גדלה אף יותר; הגידול בסך יתרות האשראי הגיע ל-140 מיליון ל"י — 109 מיליון ל"י כמימון לזמן ארוך ו-32 מיליון ל"י כאשראי קצר מועד. נתונים אלה הינם חלקיים בלבד, וחסרים נתונים משלימים הן לגבי מלאי הנכסים והן לגבי ההתחייבויות הבלתי-מוסדיות. אף על פי כן מורים נתונים אלה, שתוספת האשראי המוסדי שעמדה לרשות החקלאות, לזמן קצר

וארוך כאחד, עלתה על צורכי המימון של תוספת הנכסים הקבועים והשוטפים¹. שינויים אלה בהרכב "המאזן" של החקלאות הינם אינדיקטור לשיפור שחל במצב הנוזלות הכספית ובנטל הריבית, שיפור המתבטא בגידול חלקם היחסי של מקורות מימון זולים, יחסית, במימון הנכסים. מאידך, אין לדעת באיזו מידה היה שינוי זה מלווה בירידה מקבילה בהתחייבויות אחרות, יקרות יותר, ובאיזו מידה גרר הדבר הפחתת הצבירה של הון עצמי.

למעלה מ-50 אחוזים מתוספת המימון מקורם בתקציב המחלקה להתיישבות של הסוכנות היהודית; כ-20 אחוזים — מאשראי בנקאי וכ-15 אחוזים נוספים — מבנק החקלאות. כ-10 אחוזים ניתנו על ידי קרנות ומוסדות כספיים אחרים.

האשראי קצר-המועד שניתן באמצעות הבנקים (פרט לבנק החקלאות), גדל במשך שנת 1964 ב-32 מיליון ל"י, שהן כ-17 אחוזים (ראה לוח י"א-16). בתוך זה כלול האשראי במסגרת תוכנית מימון הייצור החקלאי, המשותפת לבנק ישראל ולממשלה, שהיווה כ-60 אחוזים מכלל האשראי לזמן קצר, הניתן לחקלאות באמצעות הבנקים. אשראי זה גדל במשך שנת 1964 ב-16 מיליון ל"י בקירוב — גידול בשיעור 13 אחוזים. תוספת זו ניתנה כולה במסגרת האשראי המוכון (השיחרורים מנוזלות), ואילו האשראי הניתן מפיקדונות הממשלה ומאמצעי הבנקים בקרנות המשותפות לא גדל.

נוסף על הגידול במסגרת תוכנית מימון הייצור החקלאי, ניתן השנה אשראי בסך 10 מיליון ל"י לעיבוד פרדסים על ידי הממשלה והבנקים, חלק כחלק. באשראי שניתן מאמצעי המוסדות הבנקאיים, שלא במסגרת תוכנית המימון, חל גידול במשך השנה ב-6 מיליון ל"י, שהן 10 אחוזים. הגידול באשראי הניתן במסגרת השיחרורים מנוזלות, נועד לפרדסנות (לוח י"א-17), לענפי בעלי חיים, לאירגוני קניות, למוסדות וחברות ולנפגעי בצורת. לעומת זאת, ירד האשראי לגידולי השדה, עקב צמצום מלאי הכותנה והטבק.

אינדיקטור אחר לשינויים במצב הנוזלות של החקלאות הינו העודף הכספי בחשבונות העיסקים של החקלאות (לוח י"א-18), שהינו קירוב ל"מצב הקופה" או לזרמי המזומנים שברשות החקלאים. עודף כספי (מאותר) זה גדל ב-58 מיליון ל"י, שהן כ-24 אחוזים.

(א) מגמות הייצור

החשת ההתרחבות בפעילות הכלכלית בחקלאות ניכרה, בעיקר, בגידול התפוקה בשיעור העולה במידה ניכרת על הממוצע לשנים תש"ך-תשכ"ג (דיאגרמה י"א-1), והדומה לשיעור הגידול השנתי בשנים שלפני תש"ך. גידול מהיר זה בתפוקה בשנת תשכ"ד חל על אף הירידה בתפוקת ההדרים. המיפנה, או הסטייה, בהתפתחות הייצור בחקלאות בולטים יותר בשיעור גידולה של התפוקה הכוללת, פרט להדרים, שגדלה ב-16 אחוזים, לעומת 12 אחוזים, 7 ו-0 אחוזים בשנים תשכ"א-תשכ"ג, בהתאמה. הגורמים שהאיטו את גידול התפוקה החקלאית בשנים האחרונות — המחסור במים, מיגבלות הביקוש המקומי ומדיניות התיכנון המרסן של הממשלה, לא היו אפקטיביים בשנת תשכ"ד. כמות הגשמים וחלוקתם הנוחה סייעו להתגבר על המחסור במים; תנאי האקלים וכן הבשלת ההשקעות, שנעשו בשנים הקודמות, גרמו לגידול רב בתפוקת הפירות; והענפים המוגבלים במיכסות ייצור שנתיות — בעיקר הירקות והלול — גדלו בשיעור העולה על המתוכנן והביאו ליצירת "עודפים", שבחלקם הושמדו (ירקות) ובחלקם הופנו ליצוא (ביצים).

עקב הירידה בכמות פרי ההדר הראוי ליצוא, פחת הייצוא של תוצרת חקלאית, במחירים קבועים, כ-4 אחוזים בקירוב. כיוון שגם המחירים שהושגו בחוץ לארץ עבור הייצוא החקלאי, בעיקר ההדרים והביצים, ירדו במידה ניכרת בשנה זו, פחת הפידיון מהייצוא בלמעלה מ-20 אחוזים. אף

¹ ערך ההשקעה הנקייה בנכסים קבועים במשקים החקלאיים הסתכם ב-42 מיליון ל"י, יתרת העלייה בערך מלאי הנכסים נבעה מעליית מחירים והיוותה ריווחי הון של בעלי המשקים.

הגידול הרב בכמות פרי ההדר, שהופנתה לתעשייה, לא היה בו כדי לבטל ירידה זו, שהגיעה ל-15 אחוזים, לרבות הייצוא באמצעות התעשייה.

הפידיון ממכירות לשוק המקומי גדל לעומת זאת, במידה ניכרת, למרות ירידת המחירים ליצרן, שבאה בעקבות הגידול המהיר בכמות המוצעת שעלתה על גידול בביקוש, במחירים קבועים¹. ירידת המחירים ליצרן במוצרים שבשיווק הישיר התרכזה בעיקר בפירות ובמוצרי הלול, שבהם היה, כאמור, עודף ההיצע בולט.

מבחינת אי-התיאום בין גידול ההיצע לגידול בביקוש, חזרה בשנת תשכ"ד התופעה שהיתה בשנים תש"ך-תשכ"ב, בעוד שבתשכ"ג תאם הגידול הממוצע בהיצע לשוק המקומי את הגידול הממוצע בכמות המבוקשת, במחירים קבועים².

להתפתחויות בשוק המקומי היתה השפעה, אם כי מועטת, גם על הייצוא; יצוא הביצים שב וגדל, לאחר שבשנתיים שקדמו הוא הוקטן, בגלל אי כדאיותו הכלכלית, על ידי ריסון הייצור. יצוא הפירות הטריים גדל אומנם ביותר מ-20 אחוזים, אך רובו של הגידול לא היה קשור לעודפי הפירות. הגידול בייצוא התרכז בעיקר בבננות, ואילו בייצוא הפירות, שבהם נוצרו העודפים — ענבים, שזיפים וכדומה — הייצוא היה זעיר, יחסית, ללא שום יחס לממדי העודפים, שלפי התחזיות עשויים עוד לגדול בשנים הקרובות.

בקשר לשאלת "עודפי" הפירות יש להביא בחשבון שלוש נקודות:

1. למרות הגידול המהיר בהיצע והלחץ לירידת המחירים בשוק המקומי, שבוודאי הביא בפירות מסוימים לכך, שחלק מהיצרנים, או אף מרביתם, קיבלו בחלק מהעונה מחירים הנופלים מהוצאות הייצור, הרי לגבי העונה כולה, ייתכן שהמחיר הממוצע ליצרן היה גבוה, יחסית, והיה בו כדי לכסות את מלוא הוצאות הייצור במרבית סוגי הפירות. יש לזכור שרמת מחירי הפירות, במיוחד הנשירים, היתה גבוהה, יחסית, בשנים הקודמות.

2. הוצאת חלק גדול של ה"עודפים" מהשווקים נעשתה במסגרת פעולת ויסות מאורגנת למניעת ירידה נוספת במחירים, פעולה שנסתייעה במתן סובסידיות. "עודפים" אלה הופנו בחלקם הגדול לתעשייה ולאיסוס, ואין לראות בהם עודפים, אלא ייעוד כלכלי, שחשיבותו מישנית, אולי, ביחס לשיווק הישיר. באשר לכמויות שהושמדו, הרי רק חלק קטן מהן היו עודפים שלא ניתנו לשיווק באופן טכני. גמישות הביקוש ביחס למחיר, לגבי הפירות הנשירים, היא עדיין גבוהה וקרוב לוודאי שאילו הוצעו כמויות אלה במחירים נמוכים יותר ניתן היה למוכרן.

3. בתנאים הקיימים, ספק רב הוא אם הייצוא מהווה פיתרון כלכלי לשאלת ויסות השיווק המקומי, בגלל ההפסדים הגבוהים הכרוכים בו, אולם קרוב לוודאי, שהוא עדיף על השמדת הפרי, כל עוד תעלה התמורה על הוצאות המישלוח. דבר זה ניתן להשיגו, אולי, על ידי אירגון ותיכנון מוקדמים.

גם ההתפתחויות האחרות, שחלו בייצוא החקלאי, היוו נסיגה מכיוון פיתוחו הכלכלי. דווקא המוצרים שייצואם כדאי יותר, יחסית, כגון: אגוזי אדמה, כותנה, פרחים ופקעות, אפרוחים, ביצי דגירה, תפוחי אדמה חורפיים ואביביים, ומלונים, — יצואם לא גדל, ובסיכומו של דבר אף פחת בערכו לעומת תשכ"ג.

לעומת זאת חל שינוי חיובי בגידולי השדה: הודות לשנה הגשומה גדלו פי 2.5 יבולי הדגנים,

¹ האוכלוסיה גדלה בכ-4 אחוזים, וההכנסה הריאלית לנפש — ב-5—6 אחוזים, בממוצע. בהתאם לגמישות הביקוש למזון ביחס להכנסה, הנאמדת בכ-0.5, הסתכם הגידול בביקוש, במחירים קבועים, ב-6—7 אחוזים, ואילו השיווק המקומי הישיר גדל ב-13 אחוזים בקירוב, והשיווק הכולל (לרבות זה שבאמצעות התעשייה) — ב-15 אחוזים בקירוב.

² ראה דו"ח בנק ישראל 1963, עמ' 178.

שחשכו, בשער דולר נמוך יחסית, יבוא. כמו כן פחת השימוש בשטחי שלחין לייצור מספוא ירוק לבעלי החיים.

בתנודות המחירים ליצרן, ובמיוחד באלה המושפעים במישרין ממדיניות הממשלה, נמשכה המגמה של התרחקות מהתאמת הרכב הייצור לניצול יעיל של המקורות בחקלאות. פרט לירידת מחירי תוצרת הלול, המסייעת להאטת התרחבותו ולצימצום העודפים בו בעתיד, עלו מחירי החלב, בשר הבקר, הדגים והירקות. חלק ניכר מעליות אלה היו עקב הגדלת תמיכות המחירים. במוצרים אלה קיימת נטייה לייצור עודפים (ירקות) או שהרחבת ייצורם אינם כדאית למשק בגלל מחיר הדולר הגבוה. גורם מסייע חשוב בהתפתחויות אלה היה המשך ההגנה המינהלית על הייצור המקומי מפני יבוא. הגנה זו הינה במספר מוצרים מוחלטת, בעיקר בבשר טרי ובמוצרי חלב. גם במספר מוצרים, שבהם קיים יבוא של אותם המוצרים או של תחליפיהם הקרובים, כגון אבקת חלב, בשר קפוא, תפוחי-אדמה ובצל, נקבעים ממדי הייצוא, עיתויו והמכסים והמיסים המוטלים עליו בצורה שתמנע ירידת מחירים לרמה הרצויה מבחינה כלכלית. בחלק מהמקרים נובע הדבר מכך שההחלטה על תנאי הייבוא מסורה או תלויה במידה רבה, בנציגי היצרנים המקומיים, כגון: המחלבות הקובעות את מימדי הייבוא של אבקת חלב, והמועצות לירקות ולבשר, המודיעות מראש את תחזיות האספקה המקומית, ושלחן השפעה רבה על החלטות משרדי הממשלה.

(ב) גורמי הייצור

בתחום גורמי הייצור בחקלאות נמשכו בתשכ"ד מספר תהליכים, שניכרו בשנים האחרונות: ירידה איטית במספר המועסקים העצמאיים בחקלאות (מבין בעלי המשקים ובני משפחותיהם), תוך עלייה במספר הממוצע של ימי העבודה למועסק, מאידך, חלה עלייה איטית במספר השכירים המועסקים, בדרך כלל, בענפי ההדרים, הירקות, הפירות והטבק. אולם, הנתונים על התעסוקה בחקלאות לקויים ביותר וקשה לקבל תמונה מהימנה על ממדיהן של התפתחויות אלה. הירידה במספר המועסקים העצמאיים, המתבטאת במעבר לעבודה בענפים אחרים בקיבוצים, ועבודות מחוץ למשק החקלאי במושבים, תוך עלייה בתפוקה החקלאית, התאפשרה על ידי הגידול בפיריון הייצור, ועל ידי הגברת השימוש בהון.

2. התפוקה

(א) ערך התפוקה

ערך התפוקה החקלאית הכוללת, במחירים ליצרן, עלה בתשכ"ד ב-8 אחוזים, לעומת 19 אחוזים בשנת תשכ"ג. האטת הגידול נבעה מירידת מחירי התפוקה. במחירים קבועים, עלתה התפוקה הכוללת בתשכ"ד ב-13 אחוזים, לעומת 6 אחוזים בתשכ"ג ומחירי התפוקה ליצרן ירדו ב-4 אחוזים בממוצע, בקירוב, לעומת עלייה בשיעור 12 אחוזים בתשכ"ג. סך התמיכות לתוצרת החקלאית גדל במקביל לעלייה בכמות התפוקה; לפיכך כמעט שלא השתנה שיעור התמיכה הממוצע ליחידת תפוקה. סכום התמיכות גדל ב-10 מיליון ל"י, שהן למעלה מ-10 אחוזים מתוספת ערך התפוקה ליצרן.

(ב) ייעודי התפוקה

מתוך עלייה בסך כ-100 מיליון ל"י בערך התפוקה, כשני שלישים נבעו מעליית התפוקה המשווקת והשליש הנותר מעליית התפוקה שנשארה במשק. ערך התפוקה המשווקת עלה בשיעור נמוך מערך התפוקה שנשארה במשק, ולכן ירד משקלה מ-78 ל-77 אחוזים. חלה ירידה בערך הפידיון מיצוא ישיר, בעוד שהייצוא באמצעות התעשייה גדל ב-62 אחוזים, לאחר ירידה בשנתיים האחרונות. ערך התפוקה לשיווק מקומי עלה ב-15 אחוזים, כשהשיווק באמצעות התעשייה תרם

התפוקה החקלאית הכוללת, לפי הייעוד, תשכ"ג ותשכ"ד

העלייה או הירידה (-) מתשכ"ג לתשכ"ד			הערך במחירים שוטפים		
במחיר	בכמות	בערך	תשכ"ד	תשכ"ג *	
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		
					לשיווק
					לצריכה מקומית
-4.4	13.0	8.0	455.4	421.6	שיווק ישיר
2.1	22.5	25.1	340.6	272.3	באמצעות התעשייה **
-1.7	16.7	14.7	796.0	693.9	סך הכל
					ליצוא
-16.7	-4.3	-20.2	191.4	239.9	שיווק ישיר
-5.5	71.8	62.4	24.2	14.9	באמצעות התעשייה **
-15.5	0.2	-15.4	215.6	254.8	סך הכל
-5.0	12.3	6.6	1,011.6	948.7	סך הכל לשיווק
1.6	25.0	27.0	364.8	287.2	מזה : באמצעות התעשייה
					למשק
-4.7	1.4	-3.3	66.7	69.0	צריכה עצמית
6.4	6.1	12.9	70.1	62.1	נכסי ייצור ***
-2.7	19.8	16.5	160.8 ****	138.0	חומרי גלם לחקלאות (מוצרי ביניים)
-0.9	11.6	10.6	297.6	269.1	סך הכל למשק
					להשמדה *****
-4.1	12.6	8.0	1,315.0	1,217.8	סך כל התפוקה

* נתונים מתוקנים.

** כל המוצרים שעברו עיבוד תעשייתי, לרבות חלב שעובד במחלבות, בשר שעבר את בתי המטבחים, צמחי תעשייה, כולל חיטה, ירקות ופירות וביצים כפואות ליצוא. עקב קשיי מדירה אין אומדן זה מקיף את כל התוצרת החקלאית, שיוצאה באמצעות התעשייה.

*** עלויות ערך המטעים ובעלי החיים מגידול מקומי, שנשארו במשק החקלאי, השקעות בייצור, שימור קרקע והכשרתה, ניקוז ורישות שטחי שלחין, שנעשו על ידי החקלאים.

**** כולל גידול מלאי מוצרי הביניים בסך 20.6 מיליון ל"י.

***** פירות וירקות שהושמדו, למעט הדרים בערך כולל של 973 אלף ל"י שהושמדו וערכם כולל בשיווק.

ה מק ו ר : כמויות התפוקה — הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מרור החקלאות.

מחירי התפוקה — הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. היחידה למדידת המשק האומי ואומדני בנק ישראל.

התפוקה החקלאית השוטפת*, לפי הענף, תשכ"ג ותשכ"ד

הערך במחירים שוטפים	העלייה או הירידה (-) מתשכ"ג לתשכ"ד			תשכ"ג**	תשכ"ד
	בערך	בכמות	במחיר		
	(מיליוני ל"י)	(אחוזים)			
בעלי חיים					
לול	238.8	11.1	9.9	262.4	-1.1
רפת	109.9	7.2	11.4	212.7	4.0
בעלי חיים אחרים	72.4	0.6	5.8	76.6	5.2
סך כל ענפי בעלי-חיים	502.1	7.8	9.9	551.7	1.9
גידולים צמחיים					
מטעים	365.8	11.8	-8.9	333.3	-18.4
ירקות	98.9	9.9	16.6	115.2	6.0
גידולי שדה ושונים	188.9	30.4	29.5	244.7	-0.6
סך כל הגידולים הצמחיים	653.6	16.9	6.1	693.2	-9.2
סך כל התפוקה השוטפת	1,155.7	12.9	7.7	1,244.9	-4.6

* שיווק, צריכה עצמית ומוצרי ביניים (הומרי נלם לחקלאות).

** נתונים מתוקנים.

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מדור החקלאות ותיחידה למדידת המשק הלאומי.

כשני שלישים מהעלייה, בעקבות הגידול בשיווק בשר וחטיטה מקומיים וצמחי תעשייה. גידול רב חל בתפוקה שנשארה במשק, לעומת ירידה שחלה בה בשנת תשכ"ג.

קצב הגידול בכמות התפוקה המשווקת כמעט שלא השתנה בממוצע בשתי השנים האחרונות: הכמות שנמכרה בארץ גדלה ב-17 אחוזים, לעומת 11 אחוזים בתשכ"ג, אך הייצוא נשאר באותה רמה, לעומת עלייה רבה בתשכ"ג. הייצוא הישיר היה נמוך מהייצוא בתשכ"ג, בעיקר, מחמת הירידה ביצוא ההדרים, שהיוו 74 אחוזים מסך הייצוא החקלאי הישיר. הייצוא באמצעות התעשייה עלה ב-72 אחוזים, לעומת ירידה בתשכ"ג. עיקר הגידול היה תוצאה של הכפלת יצוא מוצרי פרי הדר. בתפוקה שנשארה במשק, גדל במיוחד ייצור מוצרי הביניים ובעקבותיו גדל המלאי של גרעינים בעיקר, תפוקת נכסי ההשקעה עלתה בשיעור נמוך, לעומת הירידה בתשכ"ג. עיקר הגידול בהשקעות היה בפרדסים, בעלי חיים ובייעור.

תנודות המחירים הבולטת ביותר היו בייצוא הישיר, שמחיריו ירדו ב-17 אחוזים, מחמת ירידת מחירי פרי ההדר והביצים. מחירי המוצרים לשיווק ישיר ירדו ב-4 אחוזים, עקב ירידת מחירי הפירות ותוצרת הלול, שהיוו יחד למעלה מ-50 אחוזים מסך השיווק לצריכה מקומית בתשכ"ד. לעומתם, עלו מחירי המוצרים לתעשייה בשני אחוזים. כיוון שמשקלו היחסי של היעוד התעשייתי עלה, הרי שהיתה לו השפעה מרסנת על תהליך ירידת המחירים של התוצרת החקלאית ליצרן¹.

¹ אין להסיק מכך, שהשיווק לתעשייה כדאי יותר ליצרנים מהשיווק הישיר לצריכה, משום שאין מדובר במוצרים זהים. לגבי מוצרים זהים, התעשייה משלמת, בדרך כלל, מחיר נמוך מזה המתקבל משיווק תוצרת בלתי מעובדת.

מחירי התפוקה, שנשארה במשק, נשארו במוצע ברמת מחירי תשכ"ג, ומחירי המוצרים לצריכה עצמית ירדו במקביל למחירי התפוקה לצריכה מקומית.¹ מחירי נכסי ההשקעה עלו בהתאם לעליית ההוצאות לייצורם. במחירי מוצרי הביניים חלה ירידה של שני אחוזים, בעקבות ההיצע המוגבר.

(ג) ענפי המי שנה

התפוקה השוטפת גדלה, במחירים קבועים, ב־13 אחוזים, לעומת 8 אחוזים בתשכ"ג (לוח י"א-4). העלייה היתה גבוהה יותר בגידולים צמחיים מאשר בבעלי חיים, למרות הגידול המהיר בתפוקת הלול והירידה בתפוקת ההדרים. העלייה היחסית הגבוהה ביותר היתה בגידולי שדה ובפירות קיץ.

מחירי התפוקה השוטפת ליצרן ירדו ב־4.6 אחוזים. הירידה היתה במוצרים הצמחיים, בעיקר מחמת ירידת מחיר הפירות, ואילו מחירי מוצרי בעלי-החיים ליצרן עלו בכ־2 אחוזים במוצע, על אף ירידת מחירי הביצים.

הגידול הריאלי בתפוקת ענף הלול הגיע בתשכ"ד ל־11 אחוזים, לעומת השנה הקודמת, שבה פחתה התפוקה ב־4 אחוזים, בהשוואה לתשכ"ב. בעיקר גדלה כמות הביצים. הגידול בייצור ביצי מאכל, הנתון להגבלות כמותיות, היה במרביתו במסגרת המיכסות המתוכננות. המיכסות גדלו ב־30 מיליון ביצים, ונוסף על כך נוצלו על-ידי המגדלים "מיכסות ריקות" בהיקף 70 מיליון ביצים. יתרת הגידול בתפוקה, כ־15 מיליון ביצים, היתה מחוץ למסגרת המתוכננת. נראה כי ההרחבה המהירה של ייצור הביצים נעוצה, בעיקרה, בעליית הרווחיות במחצית השנייה של תשכ"ג, שבאה בעקבות צימצום הייצוא והגדלת התמיכות. העלייה ברווחיות החלה לתת אותותיה בהגדלה ניכרת של ההיצע בתחילת תשכ"ד. העלייה בהיצע הביצים, כדי 15 אחוזים במוצע, לא לוותה בגידול מקביל בביקוש המקומי, ולפיכך הביאה להגדלת העודפים שהופנו ליצוא. כמות הביצים המיוצאת גדלה מ־130 ל־190 מיליון ביצים, ומחיריהם, פור"ב, ירדו ב־25 אחוזים — מ־2.5 סנט ל־1.9 סנט לביצה. ירידה זו נבעה לא רק מהגדלת הכמות המיוצאת וירידת המחירים בשוקי חוץ, אלא גם מהעלאת המכס וההיטלים בארצות "השוק המשותף". העלייה בחלקו של הייצוא וירידת מחיריו הביאה להורדת המחיר הממוצע, שהתקבל מהשיווק, אף העלאת שיעור התמיכה ב־11 אחוזים, שהתבטאה ב־2 אחוזים מהמחיר ליצרן, לא היה בה כדי למנוע ירידה ממוצעת של כ־2.7 אחוזים במחיר ליצרן.

במסגרת מדיניות ייצוב המחירים לצרכן, שבה נקטה הממשלה (שבמסגרתה הוגדלה התמיכה לביצים המיועדות לשוק המקומי), נשאר מחיר הביצים ללא שינוי, ובכך חלה ירידה במחירן היחסי לצרכן, לעומת יתר מחירי הצריכה. גורם זה, בתוספת השפעת הגידול בהכנסה, הביא לעלייה של כ־5 אחוזים בצריכה לנפש, ותרם לצימצום ה"עודפים" שהופנו ליצוא.

בייצור בשר עוף חלה עלייה בשיעור 11 אחוזים, למרות מדיניות הקפאת ממדי הייצור. ההרחבה נבעה בחלקה, מתוספת העופות כלולי ההטלה, אך מרביתה באה מייצור הפטימים. גם חריגה זו מוסברת על ידי עליית המחירים ליצרן במחצית השנייה של שנת תשכ"ג. במיוחד בחודשים האחרונים של השנה, וכן בציפיות להמשך מגמת העלייה בעקבות עליית מחירי בשר הבקר. אולם גידול הביקוש לא הדביק את ההיצע, ולפיכך גדלו העודפים, שהוצאו מהשוק במחירי המינימום המובטחים. מחירים אלה היו גבוהים יותר מאשר בתשכ"ג, אך המחיר הממוצע השנתי ליצרן עבור כלל התפוקה היה נמוך יותר ב־1.3 אחוזים, בעיקר, מחמת הגידול בכמויות העודפים.

תפוקת הירפת גדלה ב־7 אחוזים, שיעור גידול איטי מזה של תשכ"ג. עיקר הגידול הריאלי היה גם בתשכ"ד בבשר, שעלה ב־11 אחוזים, לעומת כ־40 אחוזים בתשכ"ג. תנובת החלב שלא

¹ עובדה זו נובעת משיטת אמידת מחירי הצריכה העצמית. ההפרשים הם תוצאה של הבדלים בשיטות האמידה וכניסת מוצרים חדשים.

גדלה כלל בתשכ"ג, גדלה בתשכ"ד ב-3 אחוזים. שיעור עליית המחירים ליצרן עבור תוצרת הרפת דמה לתשכ"ג — כ-4 אחוזים.

בייצור החלב, הנתון להגבלות כמותיות, נמשכה בתשכ"ד מגמה שניכרה גם בתשכ"ג: ירידה בייצור החלב במושבים ובמשקי יחיד אחרים ועלייה מהירה בייצור בקיבוצים, לעיתים מעבר למיכסות המתוכננות, אך בהיקף כלי-ארצי לא הגיע הייצור לממדי המיכסות המתוכננות. מגמת צימצום הייצור במושבים הקיפה בשנת תשכ"ד בעיקר את משקי ההתיישבות החדשה. העלייה הניכרת במחירי החלב ליצרן מאז שנת תשכ"ב, שהסתכמה ב-17 אחוזים בקירוב, טרם נתנה את אותותיה במלואם בהגברת התפוקה, עקב גורמי צימצום הפועלים בטווח הארוך.¹ התמיכות לחלב בקר הסתכמו ב-32 מיליון ל"י, והיו למעלה מרבע מהמחיר שקיבל היצרן. שיעור הסובסידיה לחלב עלה ב-14.5 אחוזים, והיא תרמה קרוב ל-4 אחוזים מעליית התמורה ליצרן. עלייה נוספת בשיעור למעלה מאחוז התאפשרה בגלל שינוי בהרכב השימוש בחלב, עם עליית חלקו של החלב לשתייה וירידת חלקם של מוצרי החלב.

הגידול בתפוקת הבשר נפל אומנם משיעור גידולו בתשכ"ג, אך היה ניכר למדי והיה מלווה בעליית המחיר ליצרן ב-3 אחוזים. עליית המחירים, למרות הגידול הרב בהיצע הבשר הקפוא מיבוא, נובעת מהעלייה המהירה יותר בביקוש לבשר טרי ואיפשרה את הקטנת התמיכות לבשר ב-20 אחוזים. שיעור התמיכה ליחידת תפוקה ירד ב-30 אחוזים. כמו כן נבלמה מגמת שחיתת בקר מעדר החלב, ששררה בשנים האחרונות, והתוספת לכמות המשווקת של בשר מקומי הורכבה, בעיקרה, מעגלים מפוטמים.

שלל הדיג הכללי גדל ב-12 אחוזים. שטח בריכות הדגים גדל בשיעור זעיר, מחמת הגבלות המים, אך תפוקתן הריאלית גדלה ב-6 אחוזים, בעקבות עליית הייבול הממוצע ליחידת שטח בריכות. המחירים ליצרן עלו ב-2 אחוזים. בדיג הימי חלה עלייה ריאלית בשיעור 26 אחוזים, הנובעת מגידול שלל הדיג במרחקים. התמיכות הישירות לדיג הוכפלו בשנת תשכ"ד והסתכמו ב-2.5 מיליון ל"י. תוספת התמיכות נועדה כולה להוזלת המחיר לצרכן של דגי הבריכות.

תפוקת ענף המטעים לרבות ההדרים גדלה, במחירים קבועים, ב-12 אחוזים, לעומת 27 אחוזים בתשכ"ג. האטת קצב הגידול נבעה מירידת יכולת ההדרים. תפוקת הפירות האחרים גדלה ביותר מ-38 אחוזים; מתוניהם ירדו ב-18 אחוזים בממוצע, ולפיכך ירד סך הפידיון מפירות ב-9 אחוזים בקירוב.

תפוקת ההדרים ירדה בתשכ"ד ב-3 אחוזים, לאחר עלייה בשיעור 42 אחוזים בתשכ"ג, ומחירים ירדו ב-20 אחוזים, לעומת תשכ"ג. הירידה התלולה בערך התפוקה נבעה בעיקר מהקרה שפקדה את הפרדסים, אם כי יש לזכור ששנת תשכ"ג היתה שנה טובה במיוחד להדרים, הן מבחינת האקלים והן מבחינת המחירים. הפגיעה התבטאה, בעיקר, באיכות הפרי הירודה, ואילו כמות הייבול בטונות עלתה ב-12 אחוזים. הירידה באיכות הפרי הביאה לפסילת חלק גדול מהרגיל של הפרי, שנועד ליצוא. כדי לשמור על רמת הפרי המיוצא. למרות הירידה בכמות הפרי המיוצאת, ירדו גם המחירים שהושגו בשוקי חוץ. הירידה מוסברת, בחלקה, בירידת איכות הפרי, אך במרביתה נבעה מהגידול בהיצע פרי ההדר והפירות הנשירים בשוקי מערב אירופה. ירידת מחירי הפרי המיוצא והכפלת חלקו של הפרי, המופנה לתעשייה, הביאו לירידה הגבוהה במחיר ליצרן.

בתפוקת הפירות האחרים חל גידול ריאלי בשיעור 38 אחוזים. העלייה בתפוקה ובשיווק הקיפה כמעט את כל סוגי הפירות, אם כי השיעורים היו שונים. בולט ביותר היה הגידול בפירות הנשירים — 54 אחוזים בקירוב. בשאר הגידולים היו השינויים מתונים יותר. ירידה קלה חלה בתפוקת הבננות, כתוצאה מפגיעת הקרה, ובמספר פירות סובטרופיים, שמשקלם קטן בסך התפוקה. החורף הקר ותנאי אקלים אחרים גרמו לגידול עצום בייבולים, בסוגי פרי מסויימים, בעיקר, שזיפים, אפרסקים ומישמיש. כתוצאה מכך ירדו המחירים לצרכן באחוז

¹ להסברתם, ראה דו"ח בנק ישראל, 1963, עמ' 181.

תפוקת ההדרים, לפי הייעוד, תשכ"ד

הייעוד	כמות (אלפי טון)	הערך במחירים שוטפים (מיליוני ל"י)	אחוז העלייה או הירידה (-) מתשכ"ג לתשכ"ד		
			בערך	בכמות *	במחיר
יצוא ישיר	454.3	141.3	-30.0	-9.5	-22.7
תעשייה	242.4	17.6	85.3	105.3	-9.7
צריכה מקומית	113.6	21.2	-5.4	0.9	-6.2
השמדה	28.7	2.0			
סך הכל	839.0	182.1	-22.2	-3.0	-19.7

* משוקלל לפי הייעוד.
ח מ ק ו ר : חלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ניכר. אף על פי כן, נותרו עודפים, שבחלקם הושמדו ובחלקם הופנו לתעשייה. האביב הקריר גרם לאיחור בהבשלה ולכן נמשכה אספקת הפירות, שאין אפשרות לאסמם, תקופה קצרה יותר. הגידול בכמות ענבי המאכל היה בשיעור 43 אחוזים ורמת מחירם שנפגעה ביותר, ירדה ב-28 אחוזים. יבול הזיתים עלה ב-47 אחוזים, לעומת תשכ"ג, והכמות שווקה תוך תמיכה ממשלתית. כתוצאה מההסדר של מחירי מינימום לפירות מסוימים גדלו התמיכות לענף פי שלושה והסתכמו ב-3.8 מיליון ל"י.

בתפוקת גידולי שדה חלה עלייה בשיעור 30 אחוזים, לעומת תשכ"ג, לאחר ירידה בשיעור 4 אחוזים בתשכ"ג, בהשוואה לתשכ"ב. עיקר העלייה היה בטבק, דגנים וכותנה. המחירים ירדו, בממוצע, באחוז אחד, לעומת עלייה בשיעור 6.9 אחוזים בשנה הקודמת.

תפוקת הדגנים גדלה פי 2.5, בחלקה כתוצאה מהרחבת השטחים (10 אחוזים), אך בעיקר מעליית הייבולים, בעקבות העלייה בכמות המשקעים וחלוקתם הנוחה, לאחר מספר שנים שחונות. יבולי הברכה הביאו לירידה קלה במחירים ליצרן. כיוון שחלק גדול מתפוקת הדגנים שימש כתשומה לענפי בעלי החיים, התבטאה השפעת שינוי המחירים, בעיקר, בחלוקת ההכנסות בתוך החקלאות.

יבולי הכותנה עלו ב-16 אחוזים. מרבית העלייה מקורה בעליית הייבול הממוצע. בתמיכות לכותנה חלה עלייה של 0.1 מיליון ל"י בלבד, אך מחירה ליצרן עלה ב-2.6 אחוזים עקב שיפור איכותה.

יבולי סלק הסוכר גדלו ב-3 אחוזים. התפוקה הממוצעת לדונם ירדה, והגידול נבע כולו מהרחבת השטחים, שבוצעה אחרי העלאת המחיר המובטח ב-6.7 אחוזים. בשטחי הבעל של סלק הסוכר נסתמנה מגמת עלייה, בייחוד בכפרים הערביים.

יבולי הטבק היו גבוהים פי שישה מהשנה שעברה, שבה נפגעו מרבית הצמחים עוד במשתלות. שטחי המזרע, שהשתרעו השנה על 25,000 דונם, טרם הגיעו לממדים של 30 עד 40 אלף דונם שנורעו בשנים האחרונות.

יבולי אגוזי אדמה פחתו ב-28 אחוזים, עקב צימצום שטח המזרע. המחירים עלו ב-4 אחוזים, כתוצאה מהגדלת התמיכות ב-50 אחוזים. שיעור התמיכה ליחידת תפוקה הוכפל, במטרה לעודד את הענף, שהוא בעל סיכויים טובים ליצוא. אולם העלאה זו באה באיחור ולא הביאה להרחבת הייצור בתשכ"ד.

בגידולי תעשייה אחרים חלה עלייה כמותית ניכרת, שלווה בירידת מחירים. בגידולי המיקשה חלה עלייה בייבול תוך עליית מחירים.

תפוקת הירקות עלתה ב־12.4 אחוזים ותפוקת תפוחי האדמה פחתה ב־2 אחוזים. שטחי המורע עלו ב־2 אחוזים בלבד. ביבול לדונם חלה, איפוא, עלייה שהיתה כולה בחודשי הקיץ. עקב תנאי מזג אוויר קשים בסתיו ובחורף נגרמו נזקים ניכרים לירקות בעונות אלה. אך עם זאת נוצרו באביב ובראשית הקיץ, תנאים נוחים לגידול, שהביאו לעלייה הניכרת בכלל התפוקה השנתית, על אף צימצום השטחים בעונה זו. התרכזות הייבולים בעונה קצרה והעדר מזיקים החריפו את בעיית עודפי הירקות בקיץ. כמות העודפים גדלה בכ־50 אחוזים. למעלה ממחצית העודפים היתה של עגבניות, בדומה לתשכ"ג, והיתרה הורכבה בעיקר ממלפפונים, בצל יבש, חצילים ופילפל. עודפי העגבניות היוו כשליש מתפוקתן: המלפפונים והבצל — כחמישית. כרבע מכמות העודפים הופנתה לתעשייה — שיעור דומה לזה של תשכ"ג.

הגידול בעודפים נבע, בעיקרו, מתנודות בלתי חזויות בייבולים בהשפעת האקלים, אולם חלק לא מבוטל מקורו באי־התאמת המיכסות לממדי הביקוש ברמת מחירים קבועה. בתנאים של אי־חריגה מהמיכסות יש לצפות לעודפים "מתוכננים" בגבולות של 10 עד 5 אחוזים מהייצור. בתפוחי אדמה נוצר מחסור מחמת ירידת התפוקה, שהצריך יבוא בשיעור 8 אחוזים בקירוב מהצריכה. השטח המתוכנן של תפוחי אדמה פחת לעומת תשכ"ג, אולם השטח שנורע בפועל אף נפל בגודלו מהשטח המתוכנן. כתוצאה מכך עלה המחיר ליצרן ב־30 אחוזים בקירוב.

לוח י"א-6

תפוקת נכסי הייצור בחקלאות*, לפי הענף, תשכ"ג ותשכ"ד

הערך במחירים שוטפים		העלייה או הירידה (-) מתשכ"ג לתשכ"ד			
תשכ"ג	תשכ"ד	הערך	הכמות	המחיר **	
(מיליוני ל"י)					
(אחוזים)					
בעלי חיים					
לול					
רפת					
אחרים					
סך כל ענפי בעלי־חיים					
—	24				
35.6	38.1	7.0	-0.1	7.1	מטעים
24.4	27.1	11.1	4.5	6.3	מזה: הדרים
שאר נכסי הייצור					
0.5	—	-100.0			רישות
12.7	15.2	19.9	14.0	5.2	ייצור
10.2	10.2	0.5	-3.6	4.2	השבחת קרקע ושימורה
3.1	4.2	22.0	14.7	6.4	ניקוז, מרעה ושונות
סך הכל					
26.5	29.6	11.7	5.5	5.9	
סך כל נכסי הייצור					
62.1	70.1	12.9	6.1	6.4	

* עליית ערך מלאי בעלי חיים, המטעים ונכסי ייצור אחרים, שנוצרו על ידי החקלאות.
** מחירים זקופים לפי העלות.
ח מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, היחידה למדידת המשק הלאומי.

המחירים ליצרן עבור כלל הירקות עלו ב־6 אחוזים בממוצע, בתשכ"ד, לעומת אשתקד. המחירים שנתקבלו במסגרת השיווק המאורגן, המקיף קרוב ל־80 אחוזים מכלל תפוקת הירקות, עלו ב־5 אחוזים בממוצע. נראה כי הוצאת כמות העודפים הגדולה מהשווקים סייעה לעליית המחירים ליצרן מעל לרמת המחירים המובטחים, למרות הגידול בכמות העודפים.

3. התשומה

(א) השינויים בתשומה

הגידול הריאלי בתשומה הכוללת של החומרים והשירותים (פרט לעבודה, ריבית וקרקע) הגיע בתשכ"ד ל־6.7 אחוזים, לעומת 2.6 אחוזים בתשכ"ג. בתשומת העבודה חלה עלייה הנאמדת, ב־3 אחוזים, שעיקרה נובע מהשכירים, בעוד שתשומת העבודה של בעלי המשקים ובני

לוח י"א-7

תשומות החומרים והשירותים * בחקלאות, לפי המקור, תשכ"ג ותשכ"ד

העלייה או הירידה (-) מתשכ"ג לתשכ"ד			הערך במחירים שוטפים		המקור
במחיר	בכמות	בערך	תשכ"ד	תשכ"ג **	
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		
-0.5	8.6	8.1	182.2	168.6	קניות מסקטורים אחרים
0.3	2.4	2.7	23.4	22.8	מספוא (בניכוי שינויי המלאי)
-5.9	-10.2	-17.4	4.2	5.2	דשנים
0.6	-5.0	-4.4	16.5	17.3	זרעים
0.3	-13.0	-12.7	39.4	45.2	חומרי הדברה ותרופות
0.3	9.5	9.8	46.3	42.1	מים
0.6	9.9	10.5	28.5	25.8	חומרי אריזה
					הובלה
					חלקי חילוף, תיקונים
2.0	33.0	35.7	31.5	23.2	וכלים קטנים
—	30.0	30.0	16.6	12.7	דלק וחשמל
-11.8	4.4	-7.9	9.6	10.4	שירותים
2.4	-8.1	-5.9	15.3	16.3	מיסים
-11.5	26.4	11.8	7.1	6.3	שונות
-0.4	6.7	6.2	420.6	395.9	סך כל הקניות
-2.0	3.6	1.6	140.2	138.0	מסקטורים אחרים
4.0	5.6	9.8	78.3	71.3	מוצרי ביניים
-0.3	5.9	5.6	639.1	605.2	בלאי ***
סך כל התשומות					

* למעט עבודה, ריבית ורמי חכירה.

** נתונים מחוקנים.

*** במחירי חילוף.

המקור: השכחה המרכזית לסטאטיסטיקה, היחידה למדידת המשק הלאומי.

משפחותיהם עלתה במידה מועטת. לעומת השנה הקודמת¹. תשומת העבודה עלתה במיוחד במטעים, עקב עליית התפוקה וכניסתם של מטעים חדשים למעגל הייצור, וכן בטבק, בעקבות הגידול הרב בשטח המעובד. מאידך, נסתמנה ירידה בשיעור 14 אחוזים בתשומת ימי העבודה בגידולי שדה, פרט לגידולי תעשייה, למרות הרחבת השטחים והתפוקה. התפתחות זו מקורה בשינוי הרכבו של השטח המעובד: ירד חלקם של גידולי המספוא, שהינם עתירי עבודה, ועלה חלקם של הדגנים. מגמה זו בגידולי השדה מושפעת מההתייכרות היחסית של העבודה, לעומת מחיר ההון וגם מהמחסור במי השקיה. לגורם זה משקל רב במיוחד בשנת ברכה, המאפשרת צימצום שטחי השלחין, המוקדשים למספוא, והחלפתם בשטחי בעל.

(ב) הפיריון

בהתחשב בעלייה הריאלית במלאי ההון הנקי, גדל פיריון גורמי הייצור, המתבטא ביחס שבין גידול התוצר הריאלי לבין גידול תשומת ההון והעבודה, ב־13 אחוזים. הפיריון הכולל, המתבטא ביחס שבין גידול התפוקה הריאלית הכוללת לבין גידול התשומה הכוללת (חומרים ושירותים, הון ועבודה), גדל ב־7 אחוזים². בשנת תשכ"ג גדל הפיריון הממוצע של גורמי הייצור (הון ועבודה) ב־9 אחוזים והפיריון הכולל ב־5 אחוזים. חלק מהגידול בפיריון בתשכ"ד מוסבר על ידי גורמי טבע, שתרמו לעליית הייבולים ולגידול התוצר, במיוחד בדגנים ומטעים נשירים, המהווים ביחד למעלה מ־20 אחוזים מסך התפוקה. חלק אחר נעוץ בשינויים בהרכב הייצור ורק השאר נובע משינויים בפיריון בתוך הענפים.

הנתונים מצביעים על שימוש יעיל יותר בתשומות קנויות ובעבודה בענפי בעלי-החיים. תפוקת ענפי בעלי החיים גדלה ב־8 אחוזים, ואילו תשומות המספוא הקנוי ומוצרי הביניים גדלו בפחות מ־7 אחוזים ותשומת העבודה בענפים אלה לא גדלה כלל. התפתחות זאת נעוצה, בחלקה, בשינויים פנימיים בהרכב הענפים, בעיקר גידול משקל הלול, וכן בגידול מרכיב ההון בתשומה, שכפי הנראה העלה את יעילות ניצול גורמי הייצור האחרים.

מגמה דומה הסתמנה בגידולים הצמחיים. שנת תשכ"ד הצטיינה בירידה בתשומות חומרי הדברה, למרות הגידול בתפוקה, כתוצאה מקיץ נוח וחרף קר שהקטינו את ממדי המזיקים, בהשוואה לשנים האחרונות.

קניות הזרעים קטנו במידה ניכרת, כנראה כתוצאה מהחלפת יבוא. מאידך, חל גידול מהיר בתשומות חלפים, כלים, דלק וחשמל, המוסבר על ידי המגמה הנזכרת של הגידול בעתירות ההון על ידי מיכון.

תשומת חומרי הארזיה גדלה ב־9 אחוזים, גידול המקביל לעליית התפוקה בענפי הפירות והירקות שהם הצרכנים העיקריים של תשומות אלו. למעשה היה הגידול מתון יותר, ונבע מירידת משלוחי ההדרים לחוץ לארץ.

צריכת המים על ידי החקלאות קטנה ב־13 אחוזים. נוכח צימצום שטחי השלחין ב־0.5 אחוזים בלבד, לעומת תשכ"ג, ירדה תשומת המים לדונם שלחין ב־13 אחוזים (ראה לוח י"א-9). בשנה זו

¹ במספר העובדים, שאינם שכירים, חלה ירידה הגאומטרית ב־3 אחוזים בקירוב, אך מספר ימי העבודה למועסק, שאינו שכיר, גדל. מספר המועסקים הכולל בחקלאות לא נשתנה למעשה. נתונים אלה מבוססים על מימצאי סקרי כוח האדם שנערכו על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועל אומדני מספר ימי העבודה הסטנדרטיים בני 8 שעות שהושקעו בחקלאות. אופן חישובם של ימי העבודה הסטנדרטיים מובא בספחים לדו"ח בנק ישראל, 1960, ו־1963.

² לפירוט ההגדרות ואופן החישוב ראה נספח לדו"ח בנק ישראל, 1964. בחישובי הפיריון הוגדר כאן הסקטור החקלאי ללא מפעלי המים הארציים ומפעלי הפיתוח הציבוריים, אם כי יש לראות חלק גדול ממפעלים אלה כהשקעה בחקלאות. אם ייכלל בחישוב זה מלאי ההון של מפעלי המים הארציים, המשמשים את החקלאות והמפעלים האחרים, יגיע הגידול בפיריון גורמי הייצור בשנת תשכ"ג, שלגביה יש נתונים סופיים, ל־4.6 אחוזים. ההפרש בין שני החישובים משקף את העובדה, שבשנים אלה נעשו השקעות גדולות למדי במפעלי המים, שטרם הגיעו לידי ביטוי בייצור החקלאי.

תשומת המים בחקלאות, תשי"ט עד תשכ"ד

היחידה	תשי"ט	תש"ך	תשכ"א	תשכ"ב	תשכ"ג	תשכ"ד
שטח השלחין	1,230	1,300	1,360	1,415	1,465	1,457
אלפי דונמים						
מיליוני מטרים מעוקבים	990	1,060	1,025	1,139	1,150	1,000
שטח המים לדונם						
שטח שלחין	805	815	745	805	785	686
מטר מעוקב						
מדד	100	101	94	100	97	85
שנה גשומה +	—	—	+	—	—	+
או שחונה —						

המקור: כמות המים ושטח השלחין — הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, היחידה למדידת המשק האומי ומדור החקלאות.

השטח המעובד*, תשכ"ד

השטח המעובד		אחוז העלייה או הירידה (-)	
אלפי דונמים	באחוזים מסך כל השטח המעובד	מתשכ"ג לתשכ"ד	מתשי"ט לתשכ"ד
2,291	54.3	9.4	-1.0
22	0.5	15.8	-29.4
221	5.2	-2.6	-6.8
230	5.5	12.6	88.5
2,764	65.5	10.8	-3.7
405	9.6	7.1	37.3
204	4.8	4.6	37.8
468	11.1	-12.0	1.3
231	5.5	2.2	15.5
59	1.4	1.7	40.5
90	2.1	2.4	8.4
1,457	34.5	-0.5	18.5
4,221	100.0	6.3	3.0

* שטח הנידולים.

** כולל שטחים בהשקית עור.

*** כולל שטחים בהכנה.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מדור החקלאות.

הופעל לראשונה המוביל הארצי, אם כי רק בחלק מכושר תפוקתו. תוספת המים ממקור זה, תוך הירידה בצריכת המים הכללית בעקבות השנה הגשומה, איפשרו בשנה זו הימנעות משאיבת יתר והפסקת הדילדול של מקורות מי התהום. תהליך זה של שאיבת יתר הנמשך בשנים האחרונות, הביא לדילדול ניכר של המקורות ואילמלא תוספת המים, הנשאבים מהכינרת, עלול היה להביא לעליית מליחותם של מי התהום ולקיצוץ בשטחי השלחין.

מחירי המים לחקלאות עלו בממוצע בפחות מאחוז אחד, אך אין אפשרות לקבוע בשנה זו באיזו מידה היתה להעלאה קטנה זו השפעה כל-שהיא על הצריכה. גם לאחר ההעלאה, נמוכה רמת מחירי המים שמשלמת החקלאות מהוצאות הפקתם. ההפרש מתכסה על ידי תמיכה ממשלתית ועל ידי תשלום גבוה יותר, הנגבה מצרכנים לא חקלאיים — בעיקר משקי הבית. בשנים האחרונות מסתמנת נטייה להתאמה יחסית של מחירי המים לחקלאות להוצאות הפקתם ואספקתם. מדיניות זו עשויה לסייע בניצול היעיל של המים והפנייתם ליעודים הכדאיים ביותר. אולם נראה כי מטרה זו תושג בחקלאות, הצורכת כ-80 אחוזים מכלל כמות המים המופקת, רק עם התאמה ממשית של מחירי המים להוצאות אספקתם. בחודשי האביב והקיץ בתשכ"ד ניצלו המשקים, בדרך כלל, את המיכסות שהוקצבו להם ובמידה שהיו מיכסות שלא נוצלו נבע הדבר מהקטנת השימוש בעונת החורף. הקטנת כמות המים לדונם שלחין בשנה זו, ללא הורדת התפוקה, נתאפשרה בעזרת גשמי החורף והמעבר לגידולי שלחין הצורכים פחות מים. בענף המטעים התאפשרה הקטנת צריכת המים לדונם גם על ידי שיפורים בשיטות ההשקיה. מצד שני התרחבו שטחי הירקות — במיוחד שטחי ירקות החורף — שהורידו השנה את ממוצע צריכת המים לדונם ירקות. עליית משקלו של הסקטור הערבי בענף זה ובענף גידולי התעשייה תרמה אף היא להורדת הממוצע, משום שבסקטור זה צריכת המים הממוצעת עדיין נמוכה מהצריכה בסקטור היהודי. בסיכום, למרות הקטנת תשומת המים, לא ירדה התפוקה בענפי השלחין, בגלל גשמי החורף, שינוי בהרכב הגידולים, לרבות חלוקתם בין עונות השנה, ושיפורים טכניים בשיטות ההשקיה.

(ג) המחירים

ברמת מחירי התשומות הקניות (פרט לעבודה) חלה, בממוצע, ירידת מה (ראה לוח י"א-7). גם במרכיבים עצמם לא היו השינויים בולטים. לא חלו התייקרויות בולטות אולם ירדו מחירי זרעי יבוא, ב-6 אחוזים, והוזלו מחירי השירותים ב-8 אחוזים. כמו כן חלה ירידה קלה, בממוצע, במחירי המספוא, כתוצאה מיבולי השפע בגרעינים ומקשיי איסומם לאחר הקציר.

4. ההכנסות

(א) כלל ההכנסות

ההכנסה שנוצרה בחקלאות בשנת תשכ"ד גדלה ב-63 מיליון ל"י בערך, לעומת 126 מיליון ל"י בתשכ"ג, והסתכמה ב-676 מיליון ל"י. שיעור הגידול הגיע בתשכ"ד ל-10 אחוזים, לעומת 26 אחוזים בתשכ"ג, 8 אחוזים בתשכ"ב, ואי-שינוי בשנים תשי"ט-תש"ד. הגידול הכמותי בתוצר החקלאי הנקי הגיע ל-19 אחוזים, לעומת כ-11 אחוזים בתשכ"ג. אך בעוד שבתשכ"ג הביאו השינויים במחירי התפוקה והתשומה לשיפור ב"תנאי הסחר" של החקלאות ותרמו תוספת הכנסה של כ-15 אחוזים, הביאו השינויים במחירי התפוקה והתשומה בתשכ"ד להרעה ב"תנאי הסחר" של החקלאות והקטינו את ההכנסה שנוצרה ב-8 אחוזים בקירוב. מאחר שהסכומים, ששולמו לחקלאים כפיצוי בצורת, פחתו ב-10 מיליון ל"י, גדלה ההכנסה הכוללת מחקלאות ב-53 מיליון ל"י, או כ-8 אחוזים, לעומת עלייה של 26 אחוזים בתשכ"ג, והיא הסתכמה ב-678 מיליון ל"י. כלל התמיכות הכספיות בחקלאות גדל ב-17 מיליון ל"י, שהן כ-16 אחוזים, והסתכמו ב-124 מיליון ל"י. סכום זה היווה כ-18 אחוזים מההכנסה הכוללת מחקלאות בתשכ"ד, לעומת כ-17 אחוזים

הסובסידיות לחקלאות, תשכ"ג ותשכ"ד

(מיליוני ל"י)

העלייה או הירידה (-) מתשכ"ג לתשכ"ד			תשכ"ד	תשכ"ג*	המוצר
שיעור הסובסידיה ליחידת תפוקה	כמות התפוקה	סכום הסובסידיות			
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		
16.8	14.5	33.7	27.0	20.2	ביצים
-6.3	11.3	4.3	4.8	4.6	עופות
15.3	3.3	19.1	31.8	26.7	חלב בקר
-29.2	14.7	-19.5	3.3	4.1	בשר בקר
100.6	-0.3	100.0	0.4	0.2	חלב צאן
-13.0	16.0	0.9	10.7	10.6	כותנה
-31.6	10.1	-24.7	11.0	14.6	ירקות ותפוחי אדמה
109.5	-28.4	50.0	0.6	0.4	אגוזי אדמה
111.5	38.2	192.3	3.8	1.3	פירות
-47.2	26.1	-33.3	0.4	0.6	דגים
55.7	515.4	-6.2	1.5	1.6	טבק
		—	0.1	0.1	פרחים
-84.4	28.6	-80.0	0.2	0.1	תפוזים (ולנסיה)
166.4	6.5	200.0	2.1	0.7	קרפיונים
					סובסידיה על ידי מחלקת ההתיישבות של הסוכנות היהודית
		-37.5	1.0	1.6	
-0.7	12.6	11.8	98.7	88.3	סך כל הסובסידיות לתפוקה
			13.7	—	מספוא**
		61.4	9.2	5.7	דשנים ומים
					סך כל הסובסידיות לגורמי הייצור
		301.7	22.9	5.7	
		-80.3	2.5	12.7	פיצויי בצורת ונוקי קרה
		16.3	124.1	106.7	סך כל הסובסידיות

* מספרים מחוקנים.

** הפרשי מחירים לנרענים בקרנות השוואה.

ח מ ק ר : תפוקה — הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מדור החקלאות.

סובסידיות — משרד החקלאות, דו"ח שר החקלאות 1965/6.

משרד האוצר, דו"חות החשב הכללי לשנים 1963 עד 1965.

הסוכנות היהודית, דו"ח הכנסות והוצאות לשנים 1963 עד 1965.

אחוז העלייה בהכנסה בחקלאות לעומת ההכנסה בכל ענפי הכלכלה, תשי"ט עד תשכ"ד

תשי"ט- תשכ"ד	תשכ"א- תשכ"ב	תשכ"ב- תשכ"ג	תשכ"ג- תשכ"ד	תשכ"ד- תשכ"ה	תשי"ט- תשכ"ד
					(1) ההכנסה הכוללת מחקלאות, במחירים ליצרן
79.6	7.4	27.7	8.2	15.4	4.7
					(2) הכנסות בעלי המשקים מהחקלאות *
93.8	8.5	32.5	9.1	20.6	7.4
					(3) ההכנסה הממוצעת מחקלאות למועסק שאינו שכיר
96.7	6.2	35.8	10.5	18.1	4.9
					(4) ההכנסה הממוצעת למועסק בכל ענפי הכלכלה **
78.0	10.2	17.2	14.9	11.8	7.3

* ההכנסה הכוללת מהחקלאות, בניכוי שכר עבודה לשכירים, ריבית ודמי חכירה.

** לפי שנת לוח.

המקור לחישובים: (1) הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, חידוד למדידת המשק הלאומי: 'ההכנסה הלאומית הנובעת מחקלאות בישראל, 1952-1963'.

(2) (1) כנ"ל; שכר עבודה, ריבית ודמי חכירה — דו"חות בנק ישראל.

(3) מספר בעלי משקים — אומדני בנק ישראל.

(4) דו"חות בנק ישראל.

בתשכ"ג וכ"16 אחוזים בתשכ"ב. מתוך הכנסתם הנקייה של בעלי המשקים, היוו התמיכות בשנתיים האחרונות כ-25 אחוזים.

(ב) הכנסות גורמי הייצור

השכר הממוצע לשעת עבודה גדל בתשכ"ד ב-12.0 אחוזים בערך¹. מאחר שתשומת העבודה השכירה גדלה במידת מה, גדלו תשלומי השכר בחקלאות ב-14 עד 16 אחוזים, לעומת כ-18 אחוזים בשנת תשכ"ג, והם הסתכמו ב-150 מיליון ל"י².

תשלומי הריבית ודמי החכירה של החקלאות גדלו ב-4 מיליון ל"י בערך. בשער הריבית על החוב המוסדי חלה, כנראה, עליית מה כתוצאה משינוי הרכבו, דהיינו, עליית חלקו של האשראי הבנקאי, הנושא ריבית גבוהה יותר מאשר מקורות המימון המוסדי האחרים.

בניכוי ההוצאות לשכר, ריבית ודמי חכירה, גדלה הכנסתם הנקייה מחקלאות של בעלי המשקים החקלאיים ב-28 מיליון ל"י בערך — עלייה בשיעור 6 אחוזים בלבד, לעומת 31 אחוזים בתשכ"ג — והיא הסתכמה ב-487 מיליון ל"י. בהתחשב בעלייה של כ-3 אחוזים בתשומת ימי העבודה של החקלאים ובני משפחותיהם, יש בכך גידול של כשלושה אחוזים בלבד בהכנסה ליום עבודה, לעומת עלייה בשיעור 36 אחוזים בקירוב, בתשכ"ג.

התנודות השנתיות החריפות בשיעורי הגידול של ההכנסה החקלאית אופייניות לחקלאות גם בארצות אחרות, בעיקר עקב השפעת גורמי הטבע. יש, איפוא, לראות את התפתחות ההכנסות בחקלאות בפרספקטיבה של מספר שנים (לוח י"א-11).

בשנת תשכ"ד היתה הכנסתם הכוללת של בעלי המשקים החקלאיים גבוהה ב-94 אחוזים

¹ בשנת הלוח 1964 הסתכם הגידול ב-14.5 אחוזים.

² בקשר להפרש באומדנים בין בנק ישראל ללשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ראה לוח י"א-1, הערה שלישית.

משהיתה בשנת תשי"ט. בהתחשב בכך שתשומת העבודה של בעלי המשקים החקלאיים ובני משפחותיהם שעסקו בחקלאות בתשכ"ד היתה נמוכה ב-3 אחוזים בקירוב משהיתה בתשי"ט, הרי שההכנסה הממוצעת ליום עבודה (או למועסק מלא) מבין בעלי המשקים ובני משפחותיהם עלתה בתקופה זו ב-97 אחוזים. באותה תקופה עלתה ההכנסה הלאומית הממוצעת למועסק במשק כולו ב-78 אחוזים. אולם רמתה של ההכנסה הממוצעת בחקלאות היתה גם בתשכ"ד נמוכה מההכנסות ביתר ענפי המשק. ההפרש ברמת ההכנסה הממוצעת מקורו, בעיקר, בהכנסותיהם הנמוכות של החקלאים הערביים ואלה הנמנים על ההתיישבות החדשה. הפרש זה היה קטן יותר, יחסית, בשנת תשכ"ד לעומת תשי"ט.

5. הון ומימון

(א) ההשקעות בחקלאות

ערך כלל ההשקעה הגולמית בחקלאות ובמפעלי פיתוח ציבוריים פחת בתשכ"ד ב-20.5 מיליון ל"י, שהן 7 אחוזים (ראה לוח י"א-12); הירידה הריאלית הגיעה ל-12 אחוזים. היא נבעה מצימצום העבודה במפעלי מים, הקשורים במוביל המים הארצי, שלב א' של המפעל הושלם בחורף תשכ"ד והופעל באביב. הירידה בהשקעות במוביל הארצי הגיעה לסך 40 מיליון ל"י, או ירידה ריאלית בשיעור 35.1 אחוזים, לעומת ההשקעה במפעל בתשכ"ג. בהשקעה במשקים החקלאיים חלה עלייה ריאלית בשיעור 10 אחוזים. הגידול הרב ביותר חל בהשקעות בציוד ומכונות, אשר היו גבוהות, במחירים קבועים, ב-24 אחוזים, לעומת אשתקד. כמו כן, עלה ערך ההשקעה בבעלי חיים ב-2.2 מיליון ל"י, לאחר שבתשכ"ג לא חל שינוי. השקעה זו מהווה תוספת ריאלית של אחוז אחד למלאי בעלי החיים. ברוב סעיפי ההשקעה האחרים במשקים החקלאיים בולטת מגמת ירידה ריאלית מזה מספר שנים, אשר התמידה גם בתשכ"ד, אם כי ברשתות ההשקיה עלתה ההשקעה במחירים קבועים ב-2 אחוזים. השקעות אלה הגדילו באופן ריאלי את מלאי ההון הגולמי היצרני במשקים החקלאיים ב-5.8 אחוזים (ראה לוח י"א-13).

בהשקעות במפעלי פיתוח ציבוריים (להוציא מפעלי מים) חלה בתשכ"ד עלייה ריאלית בשיעור 5 אחוזים לעומת תשכ"ג. עלייה זו נבעה מגידול בייצור, אשר הסתכם ב-13 אחוזים.

(ב) החוב המוסדי

חוב החקלאות למוסדות המימון גדל במשך 1964 ב-136 מיליון ל"י, שהן 11 אחוזים בקירוב, לעומת 92 מיליון ל"י, שהן כ-8.0 אחוזים ב-1963 (ראה לוח י"א-14). החוב לזמן ארוך גדל ב-105 מיליון ל"י — כ-10 אחוזים — בדומה לשנת 1963. החוב לזמן קצר גדל ב-31 מיליון ל"י או 17 אחוזים, לעומת ירידה של 5.7 מיליון ל"י או כ-2.9 אחוזים, בשנת 1963. המרכיב העיקרי של החוב המוסדי הוא החוב ההתיישבותי לסוכנות היהודית. ב-1964 היווה חוב זה 64 אחוזים מכלל החוב המוסדי. על חלק מהחובות נוספו הפרשי הצמדה (בעיקר לשער הדולר), שהצטברו בשנים קודמות ואשר הגיעו ב-1964 לסך 16.8 מיליון ל"י, לעומת 21.8 מיליון ב-1963.¹

שינויים אלה במצב החובות של החקלאות היוו, כנראה, שיפור ביחס להיקף ומבנה מלאי ההון הנקי, אומנם חלה עלייה ביחס החוב המוסדי לעומת הנכסים מ-1:1.34 בשנת 1963 ל-1:1.32 בשנת 1964, אך מאחר שמרבית הגידול בערך הנכסים הקבועים נבעה מעליית מחירים (113 מיליון

¹ אין משמעות רבה לנתונים על הפרשי ההצמדה, שכן קרוב לוודאי שסכומים נוספים טרם נרשמו או טרם הוברר גורלם סופית. הירידה בסעיף "הפרשי הצמדה" אינה משקפת את הסכומים שנפרעו בפועל, משום שחלק מהפרשי ההצמדה צורפו ליתרות החוב הרגילות. סכום הפרשי ההצמדה הוא בגדר גבול תחתון, שכן על חלק ניכר מהאשראי לזמן ארוך של המוסדות הכספיים אין נתונים על גובה הפרשי ההצמדה. מאחר שאותם מוסדות העדיפו להלוות, בדרך כלל, תוך הצמדה למדד, ניתן להניח שהסכום הנזכר הוא בגדר אומדן קרוב.

אומדן ההשקעה הגולמית בחקלאות, תשכ"ג ו-תשכ"ד*

העלייה או הירידה (-) מתשכ"ג לתשכ"ד			הערך במחירים שוטפים		
במחיר	בכמות	בערך	תשכ"ד	תשכ"ג	
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)		
במשקים חקלאיים					
7.1	-1.9	5.0	38.1	36.3	מטעים
6.9	1.8	8.8	18.5	17.0	התקנות רשתות השקיה
בעלי חיים ומיבנים					
9.1	1,000.0	1,100.0	2.4	0.2	בעלי חיים
6.0	-1.1	4.9	19.3	18.4	מיבני משק
6.4	9.7	16.7	21.7	18.6	סך הכל
2.1	23.6	26.2	53.9	42.7	ציוד ומכונות
4.8	10.0	15.4	132.2	114.6	סך הכל במשקים חקלאיים
במפעלי פיתוח					
ציבוריים					
3.8	-35.1	-32.6	83.8	124.3	מפעלי מים
ייעור, הכשרת קרקע, ניקוז וחוות גיסיונות					
4.2	5.2	9.5	27.6	25.2	מירעה טבעי וכדומה
סך הכל במפעלי פיתוח					
3.9	-28.3	-25.5	111.4	149.5	ציבוריים
4.4	-11.7	-7.2	243.6	264.1	סך הכל כללי

* בין נתוני לוח זה לבין אלה המופיעים בלוח י"א-6 קיימים הפרשים הנובעים משימוש במקורות שונים.
המקור: השכבה המרכזית לסטאטיסטיקה.

מלאי ההון היצרני

מיליוני ל"י (מחירים שוטפים)					
1962		1964	1963	1962	1961
בכמות	בערך				

נכסים קבועים

6.2	16.4	792.0	703.9	619.8	532.5	מטעים
5.1	13.0	751.4	686.1	651.3	576.3	מיבני משק, רשתות השקיה ומפעלי מים מקומיים
13.0	30.4	303.7	270.2	238.3	182.8	מכונות וציוד
4.3	4.3	271.7	245.8	232.2	222.6	בעלי חיים
6.3	15.0	2,118.8	1,906.0	1,741.6	1,514.2	סך הכל

נכסים שוטפים

6.7	11.8	310.3	292.5	237.9	212.7	מלאי שוטף**
6.5	14.6	2,429.1	2,198.5	1,979.5	1,726.9	סך הכל כללי

* להוציא קרקע ונכסים כספיים (מזומנים ופיקדונות, ניירות ערך, זכויות, חייבים וכדומה).
 ** אומדן לסוף שנה הקלאת, בעוד שיתר הנתונים הם לסוף שנת לוח.

ל"י מתוך 130 מיליון ל"י) של מלאי ההון שהיה קיים בתחילת השנה, הרי שתוספת המימון המוסדי עלתה במידה ניכרת על צורכי מימון ההשקעות החדשות בנכסים קבועים ובהגדלת המלאי השוטף (ראה לוח י"א-15).¹

גידול יחסי חל בכיסוי הנכסים על ידי מקורות מימון מתאימים, בשערי ריבית נוחים, יחסית. בהתפתחויות אלה היה כדי לאפשר צימצום בהתחייבויות אחרות, פחות נוחות מבחינת תנאי הריבית ומועדי הפירעון.

¹ לגבי החוב קצר המועד והנכסים השוטפים עלה יחס זה מ-1:1.58 ל-1:1.47, ולגבי החוב לזמן ארוך והנכסים הקבועים נשאר היחס בשיעור 1:1.30.

בחקלאות*, 1961 עד 1964

מלאי ההון הנקי			מלאי ההון הגולמי						
אחוז העלייה הריאלית, לעומת השנה הקודמת		מיליוני ל"י (מחירים שוטפים)	אחוז העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת						
			1964			1963			
1964	1963	1964	במחיר	בכמות	בערך	במחיר	בכמות	בערך	במחיר
2.7	3.5	575.2	7.1	5.1	12.5	7.5	5.6	13.6	9.6
1.3	2.0	475.1	5.1	4.2	9.5	3.7	1.5	5.3	7.5
11.2	8.6	191.6	2.1	10.1	12.4	4.9	8.0	13.4	15.4
0.9	0.1	271.7	9.5	0.9	10.5	5.8	0.1	5.9	—
2.84	2.7	1,513.6	6.2	4.7	11.2	5.7	3.5	9.4	8.2
11.9	9.5	310.3	-5.2	11.9	6.1	12.3	9.5	22.9	4.8
4.5	4.0	1,823.9	4.4	5.8	10.5	6.3	4.4	11.1	7.6

ח מ ק ו ר : נכסים קבועים — ד"ר א. ז. נעתון, "הון, תעסוקה ותפוקה בישראל, 1950 עד 1959", ירושלים, 1961, נתונים מעורכונים. מלאי שוטף — 1962-9 : מ. חייט, "אומדן מלאי ההון השוטף וחביוןש לחון חוזר בחקלאות הישראלית — בתשכ"ד", משרד החקלאות, האגף לסקר וייעוץ כלכלי, נובמבר 1963; 1961-1963 ו-1964 — חישוכי בנק ישראל.

(ג) המימון המוסדי

תוספת האשראי המוסדי, נטו, לחקלאות ב-1964, להוציא הפרשי הצמדה¹, הסתכמה ב-141 מיליון ל"י בערך, שהם 11.5 אחוזים, לעומת תוספת של 74 מיליון או 6.5 אחוזים בשנת 1963. המימון הנוסף שניתן ב-1964 מתקציב המחלקה להתיישבות של הסוכנות הסתכם ב-73 מיליון ל"י — גידול בשיעור 9 אחוזים לעומת 1963. האשראי, נטו, מבנק החקלאות גדל ב-19 מיליון ל"י בערך, שהם תוספת בשיעור 13.5 אחוזים ליתרת ההלוואות (ללא הפרשי הצמדה) בסוף 1963. המוסדות האחרים, הנותנים בעיקר אשראי לזמן ארוך, הוסיפו כ-17 מיליון ל"י, נטו, גידול

¹ הפרשי ההצמדה למדד נפרדים מדי סוף שנה, או יחד עם פירעון הריבית השנתית.

יתרות החוב המופדי של

1963		1962		1961	
לרבות הפרשי הצמדה *	בלי הפרשי הצמדה *	לרבות הפרשי הצמדה *	בלי הפרשי הצמדה *		
(מיליוני)					
1,063.4	1,045.2	965.3	965.3	906.4	לזמן ארוך ¹
810.2	810.2	744.3	744.3	676.5	(1) לסוכנות היהודית ²
למוסדות כספיים ³					
158.2	140.0	138.6	138.6	137.6	(2) מזה : לבנק החקלאות לישראל
84.9	75.6	76.6	76.6	77.8	(3) מזה : מאמצעים עצמיים
73.3	64.4	62.0	62.0	59.8	(4) מפיקדונות הממשלה
(5) לקרנות ולמוסדות כספיים למימון חקלאי ⁴					
..	59.7	..	58.9	56.4	
..	5.1	..	2.0	3.8	(6) למוסדות כספיים אחרים
(7) למוסדות בנקאיים — מפיקדונות הממשלה					
..	11.3	..	4.1	** 7.5	
..	18.9	..	17.4	** 24.6	(8) למוסדות אחרים ⁵
185.0	181.4	190.7	186.9	169.7	לזמן קצר ⁶
170.2	166.6	176.6	172.8	157.2	(9) למוסדות בנקאיים מאמצעיהם ⁷
(10) למוסדות בנקאיים מפיקדונות הממשלה					
14.8	14.8	14.1	14.1	12.5	
1,248.4	1,226.6	1,156.0	1,152.2	1,076.1	סך הכל

- (1) כלולים כאן גם סכומים של אשראי לזמן קצר, אשר אין אפשרות להפרידם משאר סעיפי האשראי, מתחת העדרם של נתונים מספיקים.
- (2) "רכוש" המהלכה להתיישבות של הסוכנות היהודית בחקלאות (הלוואות והשקעות הסוכנות היהודית פחות "השקעות בלתי חוזרות").
- (3) חלק ניכר מסכום זה אינו בנדר חוב ממש, אלא בחזקת חוב, עד להתימת חווי ביסוס עם המתיישבים. לנכי סכום של כ"ס 206.0 מיליון ל"י נחתמו חווים, והוא כולל הפרשי הצמדה, שכן, בעת חתימת החווים, שוערך הרכוש שהועבר למתיישבים, ומכאן שאין התחייבויות אלה משקפות בהכרח את שווי הקרן המקורית והריבית המצטברת; מאידך, אין סכום זה כולל את כל הפרשי הצמדה לתאריך זה, אשר בהם יתוייבו המתיישבים לכשיחתמו חווי הביסוס.
- (4) לפי ההגדרה בפרק י"ז, "המוסדות הכספיים", להלן.
- (5) חלק ממקורותיהם הכספיים של אלה (בעיקר של קרנות התיישבות) מהווים "הון עצמי" של החקלאות. סכום זה לא נוכח מיתרת החוב של מוסדות אלה לחקלאות.
- (6) נמול, קופות נמל וחברות ביטוח.
- (7) כלולים כאן גם סכומים מסויימים של אשראי לזמן בינוני וארוך, אשר באין נתונים מספיקים, אי אפשר להפרידם משאר סעיפי האשראי. מאידך, אין נכללים כאן סכומי האשראי לזמן קצר מהבנק לחקלאות ומפיקדונות הממשלה למתן הלוואות לעיבוד פורסים, אשר נכללו באשראי לזמן ארוך.
- (8) כולל אשראי מפיקדונות הממשלה לחייבי מס הכנסה בסך 3.7 מיליון ל"י ב-1961, 3.0 מיליון ל"י ב-1962, 1.3 מיליון ל"י

החקלאות, 1961 עד 1964

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת									
לרבות הפרשי הצמדה		למעט הפרשי הצמדה						1964	
1964		1964		1963		1962		לרבות הפרשי הצמדה	בלי הפרשי הצמדה
מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים		
9.9	105.0	10.4	109.0	8.3	79.9	6.4	58.9	1,168.4	1,154.2
9.0	73.2	9.0	73.2	8.8	65.9	10.0	67.8	883.4	883.4
9.4	14.9	13.5	18.9	1.0	1.4	0.7	1.0	173.1	158.9
25.0	21.2	28.4	21.5	-1.4	-1.0	-1.6	-1.2	106.1	97.1
-8.6	-6.3	-4.0	-2.6	3.9	2.4	3.7	2.2	67.0	61.8
..	..	18.8	11.2	1.4	0.8	4.4	2.5	..	70.9
..	..	43.1	2.2	155.0	3.1	-47.4	-1.8	..	7.3
..	..	-9.7	-1.1	176.0	7.2	-45.3	-3.4	..	10.2
..	..	24.3	4.6	8.6	1.5	-29.3	-7.2	..	*23.5
16.5	30.6	17.4	31.6	-2.9	-5.5	10.1	17.2	215.6	213.0
15.4	26.2	16.3	27.2	-4.5	-6.2	9.9	15.6	196.4	193.8
29.1	4.4	29.7	4.4	5.0	0.7	12.8	1.6	⁸ 19.2	⁸ 19.2
10.9	135.6	11.5	140.6	6.5	74.4	7.1	76.1	⁹ 1,384.0	1,367.2

בי"ב 1963 1.5 מיליון ל"י ב"ב 1964. כמו כן נכללו כאן סכומי ניכיון המישנה בבנק ישראל בסך 5.1 מיליון ל"י ב"ב 1963, 0.8 מיליון ל"י ב"ב 1962, 0.4 מיליון ל"י ב"ב 1963 ו-0.9 מיליון ל"י ב"ב 1964.

(8) כולל 5 מיליון ל"י אשראי מפקדונות הממשלה לעיבוד פורסים.

(9) נתקבל על ידי היבור הסכומים הכוללים הפרשי הצמדה עם הסכומים ללא הפרשי הצמדה בסעיפים המסומנים בשתי נקודות.

* מספרים מחוקנים.

** מספרים מתוקנים.

.. אין נתונים.

ה מ ק ו ר : שורה 1 — דו"חות הפוכנות היהודית וההסתדרות הציונית;

שורות 2, 3, 4 — בנק ישראל;

שורות 5, 8 — "המוסדות הכספיים", פרק י"ז בדו"ח זה;

שורה 7 — בנק ישראל, דרך החישוב תפורט בנספח לדו"ח זה;

שורה 8 — בנק ישראל;

שורה 9 — בנק ישראל, סטאטיסטיקה של המוסדות הבנקאיים;

שורה 10 — משרד החקלאות.

בשיעור 18 אחוזים בערך ביתרת ההלוואות. סך כל האשראי מהמוסדות, המממנים לזמן ארוך, בדרך כלל, גדל ב־109 מיליון ל"י, שהן 10.4 אחוזים.

תוספת המימון מאשראי בנקאי קצר מועד, למעט האשראי מפיקדונות הממשלה, הגיעה ל־27 מיליון ל"י, שהן 16 אחוזים (לרבות האשראי מפיקדונות הממשלה הגיעה התוספת ל־17.4 אחוזים). 15.7 מיליון ל"י, שהן 13 אחוזים, נוספו במסגרת האשראי המוכוון (לוח י"א-16). הגידול נבע מתוספת אשראי משוחרר מגזילות בסך 16.7 מיליון ל"י, שהן 18 אחוזים. האשראי הניתן מכספי הממשלה והבנקים בקרנות משותפות לאשראי מוכוון, ירד במקצת. מלבד מימון הייצור באמצעות האשראי המוכוון, ניתנו ב־1964 10 מיליון ל"י כאשראי לפרדסנות. מחציתו מפיקדונות הממשלה ומחציתו מאמצעי הבנקים במסגרת הנזילות הרגילה. הגידול באשראי בלתי מוכוון מאמצעי המוסדות הבנקאיים הגיע לסך 6.2 מיליון ל"י, שהן כ־10 אחוזים.

ביעודי האשראי המוכוון חל שינוי ניכר (ראה לוח י"א-17). ירד חלקם של גידולי השדה והגן מ־41.3 אחוזים בסך האשראי ל־35.8 אחוזים, בעקבות הירידה באשראי לכותנה וטבק, מפאת צימצום המלאי באותם מוצרים. מאידך, עלה חלקו של האשראי הניתן לייעודים הבלתי־מוגדרים ולפרדסנות. משקל האשראי, הניתן ללא הגדרת הייעודים, עלה מ־34.6 אחוזים מסך האשראי ל־36.9 אחוזים. בשנים האחרונות בולטת מגמת הגידול בסוג זה של אשראי, הניתן לאירגוני הקנייה, לחברות וחוות, לקרנות וכדומה והמשמש למעשה לכל מטרותיהם, הכוללות בעיקר אספקת מספוא לענפי בעלי החיים וחומרי גלם אחרים.

אינדיקטור נוסף לשינויים במצבה הכספי של החקלאות הינו העודף הכספי הנותר מהפעולות העיסוקיות בחקלאות (לוח י"א-18). חישוב זה הינו קירוב רב ל"מצב הקופה" של החקלאים, אם כי הוא מהווה סיכום שנתי, שאינו מלמד על התנודות העונתיות. בסיכום שנתי מורים נתונים אלה על עלייה בעודף הכספי (המאותר) ב־85 מיליון ל"י.

נתונים חלקיים על מקורות אשראי נוספים העומדים לרשות החקלאות משתקפים בפעולותיהם של "אירגוני הקנייה" החקלאיים. אשראי הספקים שעמד לרשותם גדל בשנת תשכ"ד ב־15 אחוזים והסתכם ב־136 מיליון ל"י. מאחר שכ־70 אחוזים מקניותיהם של אירגונים אלה היוו חומרי גלם לחקלאות, הרי שכ־100 מיליון ל"י מאשראי הספקים, ניתן לראותו כאשראי לחקלאות. אשראי זה ניתן, בדרך כלל, בגבולות שער הריבית הבנקאית.

חשבון הון חלקי של החקלאות, 1961 עד 1964

(סוף התקופה)

העלייה או הירידה (-)			1964	° 1963	° 1962	° 1961	
מ"מ 1963 ל-1964	מ"מ 1962 ל-1963	מ"מ 1961 ל-1962					
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)				נכסים יצרניים (נקיים מבלאי, במחירי חידוש)
							נכסים קבועים
							מטעים, מיבני משק, רשתות השקיה ומפעלי מים מקומיים
8.4	8.6	11.9	1,050.3	968.9	892.0	797.4	מכונות, ציוד ובעלי חיים
11.8	7.0	15.8	463.3	414.5	387.4	334.6	נכסים שוטפים
							מלאי שוטף
6.1	22.9	11.8	310.3	292.5	237.9	212.7	סיכום ביניים
8.8	10.5	12.8	1,823.9	1,675.9	1,517.3	1,344.7	נכסים אחרים **
..	..	..	..	..	..	..	התחייבויות ***
							התחייבויות מוסדיות, בעיקר לזמן ארוך
9.9	10.2	6.5	1,168.4	1,063.4	965.3	906.4	התחייבויות מוסדיות, בעיקר לזמן קצר
16.5	-3.0	12.4	215.6	185.0	190.7	169.7	סך כל ההתחייבויות המוסדיות
10.9	8.0	7.4	1,384.0	1,284.4	1,156.0	1,076.1	התחייבויות אחרות ****
..	..	..	..	..	..	..	הון עצמי
..	..	..	..	..	..	..	יחסים מאזניים
							התחייבויות מוסדיות לזמן ארוך, לעומת: נכסים קבועים מאותרים
							כלל הנכסים המאותרים
							התחייבויות מוסדיות, בעיקר לזמן קצר, לעומת: נכסים שוטפים
							כלל הנכסים המאותרים
							סך כל ההתחייבויות המוסדיות, לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים
							לעומת כלל הנכסים המאותרים

* מספרים מתוקנים.
 ** קרקע פרטית, השכחת קרקע ונכסים כספיים (מוזמנים ופיקדונות, חייבים, זכויות, מניות וכדומה).
 *** לרבות הפרשי הצמדה בסך 3.8 מיליון ל"י ב-1962, 21.8 מיליון ל"י ב-1963 ו-18.8 מיליון ל"י ב-1964.
 **** אשראי ספקים, זכאים ואשראי לא מוסדי אחר.
 המקור: נכסים — לוח י"א-18; התחייבויות מוסדיות — לוח י"א-14.

יתרת האשראי לזמן קצר לחקלאות באמצעות

* 1963		* 1962		* 1961	
ממוצע שנתי	סוף שנה	ממוצע שנתי	סוף שנה	ממוצע שנתי ²	סוף שנה
(א) אשראי מוכוון (שיחרור מנוילות וניכיון מישנה בבנק ישראל) ⁸					
80.4	92.5	85.1	102.2	77.2	87.3
(ב) מאמצעי המוסדות הבנקאיים (שאינם משוחררים מנוילות) ⁴					
11.1	**11.4	**10.5	**10.9	**10.0	**10.0
14.5	14.8	13.3	14.1	12.5	12.5
(ג) מפיקדונות הממשלה למתן אשראי להון חוזר ⁵					
106.0	118.7	108.9	127.2	99.7	109.8
(ד) סך הכל במסגרת תוכנית מימון הייצור החקלאי ⁶					
(ה) במסגרת הקרן המשותפת למתן אשראי לעיבוד פרדסים ⁷					
..	..	..	..	..	..
60.2	64.3	60.3	61.0	56.5	61.5
(ו) אשראי אחר מאמצעי הבנקים					
166.2	183.0	169.2	188.2	156.2	171.3
(ז) סך הכל אשראי לזמן קצר באמצעות הבנקים					
(ח) מזה: מאמצעי המוסדות הבנקאיים במסגרת הוראות הנזילות ⁸					
71.3	75.7	70.8	71.9	66.5	71.5

* מספרים מתוקנים.

** אומדן.

(1) היתרות אינן כוללות הפרשי הצמדה; כמו כן לא נכללו יתרות האשראי קצר המועד, שניתנו על ידי בנק החקלאות לישראל הכלולות בלוח י"א-14, פרט ליתרה המשוחררת מנוילות בסך של כ-1.6 מיליון ל"י, הכלולה בתוכנית האשראי המוכוון.

(2) חישוב הממוצע השנתי יפורט בנספח לדו"ח זה.

(3) כולל בנק החקלאות.

(4) השתתפות הבנקים (פרט לבנק החקלאות) בקרנות המשותפות עם הממשלה והמחלקה להתיישבות של הסוכנות היהודית למתן אשראי להון חוזר במסגרת הוראות הנזילות.

(5) התיקון בנתונים נובע מריווח מפורט יותר.

המוסדות הבנקאיים, 1961 עד 1964

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת													
ממוצע שנתי						סוף השנה						1964	
1964		1963		1962		1964		1963		1962		ממוצע שנתי	סוף שנה
אחוזים	מיליוני ל"ג	אחוזים	מיליוני ל"ג	אחוזים	מיליוני ל"ג	אחוזים	מיליוני ל"ג	אחוזים	מיליוני ל"ג	אחוזים	מיליוני ל"ג		
12.1	9.7	-5.5	-4.7	10.2	17.9	18.1	16.7	-9.5	-9.7	17.1	14.9	90.1	109.2
0.1	0.1	5.7	0.6	5.0	0.5	-3.5	-0.4	4.6	0.5	9.0	0.9	11.2	11.0
-1.4	-0.2	9.0	1.2	6.4	0.8	-4.1	-0.6	5.0	0.7	12.8	1.6	14.3	14.2
9.1	9.6	-2.7	-2.9	9.2	9.2	13.2	15.7	-6.7	-8.5	15.8	17.4	115.6	134.4
..	4.6	..	..	..	..	..	10.0	..	..	..	..	4.6	10.0
18.4	11.1	-0.2	-0.1	6.7	3.8	9.6	6.2	5.4	3.3	-0.8	-0.5	71.3	70.5
15.2	25.3	-1.8	-3.0	8.3	13.0	17.4	31.9	-2.8	-5.2	9.9	16.9	191.5	214.9
18.9	13.5	0.7	0.5	6.5	4.3	14.3	10.8	5.3	3.8	0.6	0.4	84.8	86.5

(6) התוכנית המשותפת לבנק ישראל ומשרד החקלאות.

(7) קרן משותפת לממשלה ולבנקים, שבה יחס השותפות 1:1.

(8) שורה ב' בתוספת השתתפות הבנקים בקרן למתן אשראי לעיבוד פדרסים (ראה הערה 7) ושורה ו'.

ח מ ק ר: שורה א' - בנק ישראל;

שורה ב' - אומדן על סמך נתונים ממשרד החקלאות;

שורה ג' - לוח י"א-14, שורה 10;

שורה ה' - המועצה לשיווק פרי הדר;

שורה ו' - בנק ישראל.

היתרה השנתית הממוצעת* של אשראי מוכוון, לפי הייעוד, 1963 ו-1964

העלייה או הירידה (-) מ־1963 ל־1964		1964		1963		
מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים	
ה י י ע ו ד						
-5.5	-2.4	35.8	41.4	41.3	43.8	גידולי שדה וגן **
36.7	3.3	10.6	12.3	8.5	9.0	פרדסנות
בעלי חיים, מוצרי בעלי						
15.7	1.8	11.4	13.2	10.8	11.4	חיים ומספוא ***
19.6	1.0	5.3	6.1	4.8	5.1	מלאי אחר ושונות ****
16.1	5.9	36.9	42.6	34.6	36.7	בלתי מוגדר *****
9.1	9.6	100.0	115.6	100.0	106.0	סך הכל

* ראה בנספח אופן חישוב היתרה הממוצעת לאשראי מוכוון; הנדרת האשראי המוכוון לחקלאות — בלוח י"א-16.
 ** אשראי לכותנה, פלחה, אנווי אדמה, תפוחי אדמה, טבק, סלק סוכר, ירקות ליצוא וייצוא תוצרת חקלאית.
 *** אשראי ליבוא מספוא, לנידול מספוא מקומי, לייצור קמח אספסת, לענפי הרפת, הצאן והלול, ליבוא תוצרת הלול, ליבוא חומר רבייה ואשראי לריי.
 **** אשראי לשימורי מזון (פירות, ירקות ודגים), לייצור כוהל ויין ולמה שנכלל בסעיף שונות.
 ***** אשראי לאירנוני קנייה, חברות, חוות ופרטים, לייצור ואיסוס זרעים, לנפנפי בצורת, אשראי במסגרת קרנות שונות וכדומה.

העודף הכספי המאוחר בחשבונות העיסקיים של החקלאות, 1963 ו-1964

העלייה או הירידה (-) ב־1964, לעומת 1963		1964 *	1963 *	
אחוזים	מיליוני ל"י			
(מיליוני ל"י)				
-1.8	-7.4	395.7	403.1	(1) עודף התקבולים על התשלומים בחשבון השוטף **
89.0	66.2	140.6	74.4	(2) תוספת האשראי המוסדי, נטו קניית נכסי ייצור (לרבות גידול
-20.3	26.1	102.3	128.4	המלאי השוטף) ***
24.3	84.9	434.0	349.1	(4) העודף הכספי **** (1+2-3)

* הנתונים על האשראי מתייחסים לשנת הלוח, ואילו שאר הנתונים מתייחסים לשנה החקלאית. לפיכך נוצרת הטיה מסוימת כלפי מטה בעודף הכספי לשנת הלוח. הנתונים לשנת 1963 — מתוקנים.
 ** תקבולים (מכירות ופיצויי בצורת) פחות תשלומים (תשומה קנויה, תשלומי שכר, ריבית ודמי הכירה). למעשה מלוות פעולות אלה, בצד התשלומים והתקבולים כאחד, באשראי, אולם יש להניח שהשינויים באשראי זה, נטו, אינם גדלים משנה לשנה.
 *** ההשקעה הגולמית במשקים החקלאיים, למעט תפוקת נכסי ייצור (פרט למפעלי פיתוח ציבוריים). גם פעולה זו מלווה בחלקה בקבלת אשראי, אך אף במקרה זה אין להניח שהשינויים היחסיים בו משנה לשנה הינם גדולים.
 **** עודף זה הינו הסכום במזומנים, שעמד לרשות החקלאים להפרשה לקרנות בלאי, לחיסכון, לצריכה ולמטרות אחרות, לאחר ביצוע הפעולות העיסקיות השוטפות בחקלאות, בהנחה של אי שינוי במקורות המימון האחרים, נטו.
 המקור: לוחות י"א-1, י"א-14, י"א-15.